

K.T.

Unîversîteya Mardin Artukluyî ya Enstîtûyê Ziwananê Ganîyan yê Tirkîya

Şaxê Mayzanistê Ziwan û Kulturê Kurdan

Tezê Masterî

**TEHLÎLÊ KITABANÊ DERSAN YÊ KIRMANCKÎ
(ZAZAKÎ) YÊ SINIFA PANCINE HETÊ
PEDAGOJÎ, ZAYENDÎYÊ KOMELKÎ Û ZIWANÎ
RA**

RONYA ÎLBASMIŞ

17711008

Şêwirmend

Doç. Dr. İLYAS AKMAN

Mêrdîn 2020

K.T.

Unîversîteya Mardinrtukluyî ya Enstîtûyê Ziwananê Ganiyan yê Tirkîya

Şaxê Mayzanistê Ziwan û Kulturê Kurdan

Tezê Masterî

**TEHLÎLÊ KITABANÊ DERSAN YÊ KIRMANCKÎ
YÊ SINIFA PANCINE HETÊ PEDAGOJÎ,
ZAYENDÎYÊ KOMELKÎ Û ZIWANÎ RA**

RONYA ÎLBASMIŞ

17711008

Şêwirmend

Doç. Dr. İLYAS AKMAN

Mêrdîn 2020

TAAHHÜTNAME

TÜRKİYE’DE YAŞAYAN DİLLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “**TEHLÎLÊ KITABANÊ DERSAN YÊ KIRMANCKÎ YÊ SINIFA PANCINE HETÊ PEDAGOJÎ, ZAYENDÎYÊ KOMELKÎ Û ZIWANÎ RA**” adlı tezin/projenin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin/projemin kağıt ve elektronik kopyalarının Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin/Projemin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Projemin sadece Mardin Artuklu Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Projemin ... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/projemin tamamı her yerden erişime açılabilir.

..../..../.....

Ronya İlbasmış

KABUL VE ONAY

Ronya İLBASMIŞ tarafından hazırlanan **TEHLÎLÊ KITABANÊ DERSAN YÊ KIRMANCKÎ YÊ SINIFA PANCINE HETÊ PEDAGOJÎ, ZAYENDÎYÊ KOMELKÎ Û ZIWANÎ RA** adındaki çalışma, tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Kürt Dili ve Kültürü Bilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

[İ m z a]

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

X X X X X

VATEYO VERÊN

Perwerdeyê bi ziwanê dayîke seba her netewe, seba ke azê bînî ziwanê xo bimusê û kulturê netewe bêro dewamkerdene, cayêko zaf muhîm û xorî de yo. Her netewe perwerdeyê bi ziwanê dayîke ser o bi taybetî xebitîyeno û programê perwerdeyê ziwanê dayîke hadire keno. Programê musnayîşê ziwanê dayîke de materyalê tewr muhîmî, kitabê dersan ê. Coka ganî kitabê dersan hetê senîniye ra hewceyan biyarê ca û qîmbîyaye bibê. Kitabê dersan amancê perwerdeyî ser o yenê hadirekerdene û musayîşê wendekaran rê rayberî kenê. Nê hetî ra ganî kitabê dersan zanayîşê raştî û aktuelî bihewênê, verê wendekaran bidê cigêrayîşan, bi materyalê dîyayîşkî bêre dewlemendkerdiş, peynîya unîteyan de beşê erjnayîşî bêre dayîş.

Di kitabê musnayîşî yê kirmanckî ke ma înan ser o xebitîyayî, seba wendekaranê sinifa pancine ameyê hadirekerdiş. Kitabo yewin “KURDÎ 5 Zazakî” hetê “Prof. Dr. Kadri Yıldırım, Alk. Doç. Dr. Abdurrahman Adak, Yrd. Doç. Dr. Hayrullah Acar, End. Prwd. Zülküf Ergün, End. Prwd. İbrahim Bingöl, End. Prwd. Ramazan Pertevî” ra serra 2015î de ameyo hadirekerdene. Seba ke no kitab serra 2015î de ameyo weşanayene, ma do nê kitabî sey “kitabo yewin” qebl bikerê û “kitabo yewin” ra meqsedê ma no kitab o.

Kitabo dîyin “MEKTEBO MİYANİN ZAZAKİ KITABÊ MUSNAYİŞİ” o yo ke ma do ser o bixebitîyê, hetê “End. Prwd. Murat Varol, End. Prwd. İbrahim Dağılma, End. Prwd. Buşra Gökalp, End. Prwd. Ayetullah Karabeyeser, Nurettin Kaygısız, Mahmut Kaya, Mevlüt Bayramî” ra, serra 2017î de ameyo weşanayene. Seba ke no kitab serra 2017î de ameyo weşanayene, ma do nê kitabî sey “kitabo dîyin” qebl bikerê û “kitabo dîyin” ra meqsedê ma no yo.

Babeta na xebate tehlîlê kitabane dersan yê kirmanckî yê sinifa pancine yê M.E.B.î ya. Ma na babete de waşt ke her di kitabane hetê pedagojî, ziwan û zayendîyê komelkî ser ra tehlîl bikerê û nê kitabane bidê pê ver. Kemaneyîyan tesbît bikerê û seba kitabane neweyan de nê kemaneyî nêre kerdiş ma waşt pêşnîyazane xo binûsê. Ma na xebata xo bi di kitabane dursa Kirmanckî ya sinifa 5. sînor kerd. Nê cigêrayîşî de ma tekstê ke her di kitabane dursa Kirmanckî de ameyê dayîş yew bi yew tehlîl kerdî. Tekstê ke nê kitabane de yê; goreyê serranê wendekaran ê ya nê, hetê

perwerdekerdişê zîwanê dayîke ra mirdî yê ya nê, çî kemaneyê kitabî est ê, ma bi metodê cîgêrayîşê dokumanan tehlîl kerdî. Wexto ke ma tekstê her di kitabî ser o cîgêrayîşê xo kerd, ma hesabna ke wendekarê sinifa 5. ê yê ke nê kitabî şuxulnenê hetê fizîkî û zihnî, duştê normalî de yê û çî astengiya înan çînîya.

KILMNUS

Neteweyê kurdan, mîyanê sînoranê Tirkîyaye de hetê fermîyetî ra sey netewe nêameyo qebulkerdene. Tirkîyaye de heqê perwerdeyê bi ziwanê dayîke nêameyo dayîş, heta verê çend serran zî wendegehan de dersê bi ziwanê kurdî çin bî.

Qeçekî perwerdeyî bi ziwanê xo yê dayîkê nêvînê problemê pedagojîkî vejîyenê meydan û wendekarî dersan de ser nêkewnê. Coka ma gore problemê perwerdeyê bi ziwanê dayîke, hetê xo yê siyasî ra ata, ganî bi hawayêko pedagojîk bêro erjnayîş û çareserkerdiş.

Nê serranê peyênan de Tirkiya de seba perwerdeyê bi ziwanê dayîke çend gameyî ameyî eştîş labelê nê gameyî aver nêşî û no hawe perwerde, seba perwerdeyê bi ziwanê dayîke kemî yo. 2012î ra heta nika dersê kurdî sey dersê weçînitî yenê dayîş. Sinifa pancine de seba dersa Kirmanckî hetê Wezaretê Perwerdeyî (M. E. B.) ra di kitabê dersan dîyayê hadirekerdene. Ma waşt ke her di kitaban hetê pedagojî, ziwan û zayendîyê komelkî ra bidê pê ver, tespîtanê xo binusê û seba hadirkerdena kitabanê bînan pêşnîyazanê xo vajê.

Kitabê dersan ê dersa Kirmanckî seba musnayîşê ziwanê Kirmanckî malzemeyê muhîmî yê. Wendekarî bi kitabanê dersan êyê ke goreyê serranê wendekaran û goreyê zanayîşê wendekaran ameyê hadirekerdene, eşkenê hem ziwanê xo yê dayîke aver berê û hem zî besîya fehmkerdiş û vatişî aver berê. Coka ganî tekstê ke kitaban de ameyê şuxulnayîş zafhetî bibê.

Na xebate çar beşan ra awan bîya. Beşê yewînê de, mehfûmê perwerdeyî û prosesê perwerdeyî ser o ameyo vindertene, tîya de perwerdeyê bi ziwanê dayîke zî ameyo cigêrayîş. Beşê dîyînê de, her di kitabî, hetê pedagojîye ra ameyo tehlîlkerdiş û muqayesekerdiş. Nê beşî de cewabê nê persan ameyo dayîş;

- a) Pêşkêşkerdişê babetan,
- b) Kamcîn metodê banderîye ameyê şuxulnayîş,
- c) Muhtewayê babetan senîn ameyê hadirekerdiş,

d) Babetê ke ameyê weçînayîş goreyê hewcedarîyanê wendekaran ê yan ney,

e) Hetê averşîyayîşê ziwankî û gencîneyê çekuyan ra her di kitabî goreyê averşîyayîşê hîşkî (tr. bilişsel) û cematî (tr. sosyal) ê wendekaran cade yê ya ney,

f) Seba xo bi xo erjayîşê wendekaran û seba musayîşê şexsî her di kitabî munasib ê ya ney.

g) Metnê ziwankî û dîyayîşkî goreyê averşîyayîşê wendekaran ê yan ney,

Beşê hîrêyinî de ma zayendîyê komelkî ser o vînderdî û nê beşî de her di kitabî hetê zayendîyê komelkî ra ameyî muqayesekerdiş. Wendekarê kênêkî û wendekarê lajekî her di kitabî de bi kam rolan ameyê pênasekerdiş, wendekarî bi kamcîn kar û gureyan ameyê teswîrkerdiş, reyna nê beşî de ameyo nuştîş.

Beşê hîrêyinî de;

a) Zayendîyê komelkî her di kitabî de bi çi nisbetî ameyo şuxulnayîş û rolê ke cinî û camêrdan ser o ameyê barkerdiş çi yê cewabê nê persan ameyo dayîş.

Beşê çarinî de, her di kitabî hetê ziwani ra ameyî tehlîlkerdiş û muqayesekerdiş. Nê beşî de cewabê nê persî ameyo dayîş;

a) Her di kitabî de ziwani senî ameyo şuxulnayîş, kam cîyatî estê û nê cîyatîyê ziwani, do wendekaran ser o senî tesîr bikerê?

Tewr peynî de peynîye (netîce) û pêşnîyazî ameyê nuştîş.

Kîlîtçekuyî: Kirmanckî, kitabê dersan, ziwani dayîke, kitabê dersan ê bi zazakî, zayendîyê komelkî, perwerdeyê bi ziwani dayîke.

ABSTRACT

The Kurdish people are not recognized as an official form of a nation within the borders of Turkey. Mother tongue education is not given in Turkey, and the Kurdish language was not being taught in schools until a few years ago. Since 2012, Kurdish language is offered as an elective course. Two textbooks have been prepared by the Ministry of National Education to be taught in the 5th grade. We wanted to compare the two textbooks being taught in the classes in terms of pedagogy, language and gender, make inferences and offer our suggestions for new textbooks to be prepared.

The title of our study is “Pedagogical, Gender and Linguistic Analysis of Fifth Grade Zaza Language Textbooks”. This study consists of four chapters. In the first chapter, the concept of education is emphasized and education in mother tongue is studied. In the second chapter, both textbooks are pedagogically examined and compared. The following questions have been sought in this section:

- a. Is the presentation of the subjects between the two textbooks compatible with each other?
- b. What teaching methods have been used?
- c. How are the themes of the subjects prepared?
- d. Were the selected subjects chosen in accordance with the needs of the students?
- e. Are both textbooks suitable for students' cognitive and social development in terms of language development and enrichment of vocabulary?

- f. Do both textbooks allow students to learn and evaluate on their own?
- g. Are the linguistic and visual texts appropriate for the developmental levels of the students?

In the third chapter, the concept of gender is emphasized and both textbooks are compared in terms of gender inequality. Namely, both textbooks are examined in detail on the roles assigned to male and female students by the society and which roles and professions are defined for women and men. The question investigated in this chapter is as follows:

- a. How is gender covered in both textbooks and what roles are male and female figures assigned?

In the fourth and last chapter, both textbooks are examined and compared in terms of the usage of the language. The question investigated in this chapter is as follows:

- a. How is the language used in both textbooks and what are the differences of the language used in both textbooks?

Finally, findings and recommendations are presented in the conclusion section.

Keywords: Zaza, textbooks, native language, Zaza textbooks, gender, education in mother tongue.

ÖZET

Kürt halkı Türkiye sınırları içinde resmi bir şekilde millet olarak kabul edilmemiştir. Türkiye'de anadilde eğitim verilmemiş, birkaç yıl öncesine kadar da okullarda Kürtçe diliyle eğitim verilmemektedir. 2012 yılından bu yana Kürtçe seçmeli ders olarak verilmeye başlanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 5. sınıflarda okutulmak üzere iki ders kitabı hazırlanmıştır. Derslerde okutulmakta olan iki ders kitabını pedagoji, dil ve toplumsal cinsiyet açısından karşılaştırmak, tespitlerde bulunmak ve hazırlanacak yeni kitap çalışmalarında önerilerimizi sunmak istedik.

Çalışmamızın adı “Beşinci Sınıf Zazaca Ders Kitaplarının Pedagojik, Toplumsal Cinsiyet ve Dilsel Açısından İncelenmesi”dir. Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde eğitim kavramı üzerinde durulmuş, anadilde eğitim üzerine araştırma yapılmıştır. İkinci bölümde her iki ders kitabı pedagojik açıdan incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. Bu bölümde şu sorulara cevap aranmıştır?

- a) Konuların sunuşu birbiriyle uyumlu mudur?
- b) Hangi öğretim metodları kullanılmıştır?
- c) Konuların temaları nasıl hazırlanmıştır?
- d) Seçilen konular öğrencilerin ihtiyaçlarına uygun olarak seçilmiş midir?
- e) Dil gelişimi ve kelime hazinesinin zenginleşmesi açısından her iki kitap öğrencilerin bilişsel ve sosyal gelişimlerine uygun mudur?
- f) Her iki kitap öğrencilerin kendi kendine öğrenmelerine ve değerlendirmelerine fırsat tanımakta mıdır?
- g) Dilsel ve görsel metinler öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun mudur?

Üçüncü bölümde toplumsal cinsiyet kavramı üzerinde durulmuş ve her iki ders kitabı toplumsal cinsiyet eşitsizliği açısından karşılaştırılmıştır. Kız ve erkek öğrencilerin hangi rollerle işlendikleri, kadın ve erkeklerin hangi görev ve mesleklerle tanımlandıklarına dair her iki ders kitabı detaylı bir şekilde incelenmiştir. Üçüncü bölümde şu sorunun cevabı araştırılmıştır;

a) Her iki ders kitabında toplumsal cinsiyet ne şekilde işlenmiştir, kadın ve erkek figürlere hangi roller yüklenmiştir?

Dördüncü ve son bölümde her iki ders kitabı dilin kullanımı açısından incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. Dördüncü bölümde şu soruya cevap aranmıştır;

a) Dil her iki ders kitabında ne şekilde kullanılmıştır, her iki ders kitabında kullanılan dilin farklılıkları nelerdir?

Son olarak sonuç bölümünde tespitler ve öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Zazaca, ders kitapları, anadil, Zazaca ders kitapları, toplumsal cinsiyet, anadilde eğitim.

SIPASÎ

Seba heme hetkarî û pêşnîyazanê mamostayê xo yê erjaye û şêwirmendê xo Îlyas Akmanî rê, seba heme xebat û xîretê ci mamostayê min o erjaye M. Malmîsanijî rê û embazê xo Weysel Yildizhanî rê ez spasdar a. Embazê ke na xebata min wend û pêşnîyazê xo kerdî ez minnetdar a. Birayê min Metin Îlbasmîşî bi her hawayî ez teşwîq kerda, ez spas kena. Ê na xebate de spasîyêka taybet Umran Aranî rê kena ke na babete pêşnîyazê min kerd û rayîrê min ronî kerd.

Ronya ÎLBASMIŞ

Mêrdîn 2020

TEDEYÎ

VATEYO VERÊN	I
KILMNUS.....	III
ABSTRACT	V
ÖZET	VII
SIPASÎ.....	IX
TEDEYÎ	X
LÎSTEYA TABLOYAN.....	XII
LÎSTEYA RESIMAN	XIII
KILMNUŞTEYÎ	XIV
DESTPÊK	1
AMANC.....	3
METOD	3
ÇARÇEWAYA CIGÊRAYÎŞÎ.....	3

1. BEŞO YEWIN

ÇARÇEWAYA TEORÎK

1.1. PERWERDE Û PROSESÊ PERWERDEYÎ	4
1.2. HETÊ KURDAN RA AVERSÎYAYÎŞÊ WAŞTIŞANÊ PERWERDEYÊ ZIWANÊ DAYÎKE.....	6
1.3. PERWERDEYÊ ZIWANÊ DAYÎKE	8

2. BEŞO DÎYIN

BI HAWAYÊKO PEDAGOJÎK TEHLÎLÊ KITABANÊ DERSAN YÊ KIRMANCKÎ YÊ SINIFA PANCINE.....	11
--	----

3. BEŞO HÎRÊYIN

MUQAYESEKERDIŞÊ HETÊ ZAYENDÎYÊ KOMELKÎ (GENDER) RA	38
--	----

4. BEŞO ÇARIN

HETÊ ZIWANÎ RA TEHLÎLÊ KITABANÊ DERSAN YÊ KIRMANCKÎ YÊ SINIFA PANCINE.....	51
PEYNÎYE Û PÊŞNÎYAZÎ	56
ÇIMEYÎ	61

LÎSTEYA TABLOYAN

Tablo 1 Temayê ke unîteya dîyin ya her di kitaban de ameyê dayîş.	20
Tablo 2 Temayê ke her di kitaban de yê û qîmbîyayîşê aktîvîteyanê nê temayan	37
Tablo 3 Metin û resiman de nisbetê asayîş û qiseykerdişê cinî û camêrdan	45
Tablo 4 Goreyê zayendîyan resim û metnan de vilabîyayîşê gure û meslekan.....	46
Tablo 5 Her di kitabanê dersan de zayendîyo ke beşê keyeyî mîyan de aseno	47
Tablo 6 Hetê dirûvî ra zayendîyo komelkî o yo ke her di kitabanê dersan de aseno. 48	
Tablo 7 Hetê zîwanî ra zayendîyo komelkî o yo ke her di kitabanê dersan de aseno.	49
Tablo 8 Hetê mekanî ra zayendîyo komelkî o yo ke her di kitabanê dersan de aseno.	50
Tablo 9 Eynî çekuyî û qertafê gramerî zî her di kitabanê dersan de bi hawayêko cîya ameyê şuxulnayîş.	55

LÎSTEYA RESIMAN

Şekil 1 Malbatêk sohbet keno la maya qeçekan înan ra dûrî ronîşte ya.	41
Şekil 2 Camêrd palkursî ser o ronîşte yo û cinîya ciwan û cinîya pîr pay ra vinderde yê.....	43
Şekil 3 Cinî kulinde de şamî virazena û kênek zî aye het de nê rolî gêna.	44

KILMNUŞTEYÎ

End. Prwd.: Endamê/a Perwerdeyî

ê. b.: ê bînî

M. E. B.: Milli Eğitim Bakanlığı (Wezaretê Perwerdeyî)

Prof. Dr.: Profesör Doktor

TDK: Türk Dil Kurumu

Tr.: Tirkî

ûsn: Û sey nînan

Ky: Kitabo yewin

Kd: Kitabo dîyin.

DESTPÊK

Ziwanê dayîke, maye, pî û derûdorê keyeyî ra musîyeno. Binhişê ferdan de virazîyeno û ziwanê dayîke bi komelî reyde têkilîyê tewr xurtî virazeno (Aksan, 2009: 285). Merdim bi ziwanê xo yê dayîke, xo bi hawayêko asan eşkeno vajo û eşkeno merdiman de têkilîye rono. Ziwanê sifteyên ke merdim bi malbat û komelo ke tede beno gird museno ziwanê merdimî yo dayîke yo (Karababa, 2005: 24). Ferdî, ziwanê xo yê dayîke çend bişuxulnê, hende eşkenê mana bidê cîhanî û cîhanî bişinasnê. Ziwanê dayîke kulturê merdiman de cayêko muhîm gêno.

Ziwan fikranê ma, xobîyayîşê ma eşkere keno. Merdim çend vêşî çekuyan bizano, ziwanê xo yê dayîke bi hawayêko sîstemî çend vêşî bimuso, fikirîyayîş hende vêşî aver şino û hera beno (Ünalın, 2005: 8-12). Çuke ziwan wasitaya îfadekerdişî yo û fikr bi şuxulnayîşê ziwanî beno îfadeyêk. Hetê zaf ziwannasan ra ziwano sifteyên seba dîzaynkerdişê fikirîyayîşî bingeyêk o. Coka ziwano sifteyên dima prosesê musayîşî ser o zî tesîr keno (Durmuşçelebi, 2007: 32).

Perwerdeyê ziwanê dayîke seba her netewe, seba ke azê bînî ziwanê xo bimusê û kulturê neteweyî bêro dewamkerdene cayêko zaf muhîm û xorî de yo. Her netewe perwerdeyê ziwanê dayîke ser o bi taybetî xebitîyeno û programê perwerdeyê ziwanê dayîke hadire keno. Seba ke neteweyê kurdan sey netewe mîyanê sînoranê Tırkiya de nêameya naskerdene, perwerdeyî de zî ca nêdayeyo ziwanê kurdkî. Heta verê çend serran zî qiseykerdişê ziwanê kurdkî bi hawayêko nêfermî qedexê bî û kurdan nêşekayê bi ziwanê xo bi asanî qisey bikerê. Asîmîlasyon û otoasîmîlasyonî zî ziwanê kurdkî ser o tesîr kerdo û kurdkî cuya rojane de apey menda. Serra 2012î de wendegehan de dersê kurdkî bi hawayêko weçînitî seba sinifa pancine ameyî dayîş.

Labelê ganî perwerdeyê bi ziwanê dayîke verdibistanî ra heta perwerdeyê bingeyî yanê mabeynê 4-15 serran de bi hawayêko bêbirnaye bêro dayîş, çuke cuya merdimî de averşîyayîşê psîkolojîk, biyolojîk û komelkî nê serran de êndî roşeno. Eke hunerê ziwani nê serran de kemî bimanê dima telafîyê nê kemaneyan zaf zehmet beno (Çiftçi, 1998: 59).

Tirkîya de plankerdişê perwerdeyî ra heta amanc û muhtewaya programanê perwerdeyî, heme materyalê hetkar û pedagojîk ra heta kitabanê dersan, heme çiyê perwerdeyî hetê Wezaretê Perwerdeyî ra û bin kontrolê Wezaretê Perwerdeyî de yenê hadirekerdiş. Seba perwerdeyê zîwanê kîrmanckî yê sinifa pancine zî heta ewro di kitabî hetê Wezareta Perwerdeyî ra dîyayî hadirekerdene. Nê kitaban ra yew serra 2012î de, o bîn serra 2017î de ameyo weşanayene. Na xebata ma, seba ke amadekerdişê kitabanê dersan de amadekerdoxan rê hetkarîye bikero ameya weçînayîş.

Sey heme dersanê zîwanan seba dursa zîwanê Kîrmanckî zî materyalo ke derse de tewr vêşî yeno şuxulnayîş kitabê dersan ê û coka zî tekstê ke nê kitaban mîyan de yê zaf muhîmî yê. Eke tekstê kitabanê dersan bi hawayêko raştameye û bêzanayîş bêrê weçînayîş û cadayîş, o çax beno ke amancê xo ra dûrî bikewê û ser nêkewê. Ganî perwerdeyê bi zîwanê dayîke bi hawayêko raştameye nêro dayîş, ganî materyal û aktîvîteyê plankerdeyî dursa zîwanê dayîke bêro dayîş.

Qismêko zaf vêşî yê bernameyê musnayîşî goreyê muhtewaya kitabanê dersan yeno dîyarkerdiş. Caardişê bernameyê musnayîşî de zaf vêşî kitabê dersan yenê şuxulnayîş. Seba ke heme wendegehan de kemaneyê hacetan estê kitabê dersan prosesê musayîş û musnayîşî de tesîrdar o (Kılıç û Seven, 2007; 27-28).

Kitabê dersan ê tesîrdarî, wendekaran û perwerdeyî ser o feydeyê xo virazenê. Nê feydeyî wina yenê rêzkerdiş: Karê musnayîşî ke zafane bi rayîrê pêşkêşî yeno viraştîş, bi materyal û elemananê dîyayîşkî destek kenê û karê musnayîşî xurt kenê. Prosesê derse de hem seba wendekaran û hem zî seba mamostayan fersend akenê ke wendekar û mamostayî bieşkê reyna ageyrê babet û malumatên û bi no hawa wendekarî bieşkê zanayîşanê xo tetbîq bikerê. Bi rayîrê faaliyetan fersend danê ke wendekarî bi hawayêko keyfweşî babetan bimusê. Fersend danê wendekaran ke wendekarî bieşkê xo bi xo bi hawayêko xoser zî bişuxulîyê. Fersend danê wendekaran ke wendekaran de fikirîyayîşo rexneyên awan bibo. Meraqê wendekaran vêşî kenê. Wendekaran teşwîqê xebitîyayîşî kenê (Kalıpcı, 2008: 31).

Ma do na xebata xo de, her di kitaban hetê pedagojî û zîwanî ra bidê pê ver. Nê kitabî seba heyamanê geşbîyayîşê wendekaranê sinifa pancine bi çî toşeyî ameyê

hadirekerdene, kam aktîvîteyî ameyê şuxulnayene, averbîyayîşê ke wendekaran de virazîyenê çî yê, ma do nê persan ser ra xebata xo bikerê. Zayendîyê komelkî her di kitaban de bi çî hawa yo ma do analîz bikerê.

AMANC

Seba ke dersanê zîwanî de materyalê hîna baş û xurtî, kitabî goreyê averşîyayîşê wendekaran û goreyê serranê înan bêrê hadirekerdene û seba ke kitabanê dersan de elemanê zayendîyê komelkî nêrê hewênayîş, muhîm û elzem bî ke ma na xebate bikerê. Nê di kitabê ke seba sinifa pancine dursa zîwanê kîrmanckî de yenê şuxulnayîş hetê pedagojî û zîwanî ra kêmaneyî û xeletî hewênenê û zayendîyê komelkî nê kitaban de ameyo xurtkerdene. Coka ma waşt ke nê kêmaneyan û xeletîyan vejerê meydan û seba ke bîşkê kitabanê hîna baş û xurtan awan bikerê, ma zî tayê pêşnîyazan vajê. Na xebate de ma cigêrayîşê xo bi di kitabanê dersan sînor kerde û ma hewil da ke sînorê xebata xo bipawê. Ma waşt bi na xebate seba hadirekerdişê kitabanê dersan û seba xoaverberdişê mamosteyan hetkarîyêk bikerê.

METOD

Ma na xebate de her di kitabê dersan ser o cigêrayîşêk kerd. Ma heme unîteyê her di kitaban yew bi yew û bi hawayêko xorî nuştî û ma heme unîteyî dayî pêveronayîş. Her di kitaban de pêşkêşkerdişê babetan, şuxulnayîşê metodanê banderîye, hadirekerdişê muhtewayanê babetan ameyî cigêrayîş û babetê ke ameyê weçînayîş, averşîyayîşê zîwanî û gencîneyê çekuyan û zayendîyê komelkî her di kitaban de bi çî nisbetî ameyê şuxulnayîş û rolê ke cinî û camêrdan ser o ameyê barkerdîş çî yê cewabê nê persan ameyo dayîş û ma her di kitabî nê hetan ra analîz kerd.

ÇARÇEWAYA CIGÊRAYÎŞÎ

Xebata ma kitabanê dersan ê kîrmanckî yê sinifa pancine ser o cigêrayîşêk a. Ma na xebata xo bi sinifa pancine sînor kerd. Seba sinifa pancine di kitabê zîwanê kîrmanckî ameyê hadirekerdene. Ma zî nê her di kitabî hetê pedagojî, zîwan û zayendîyê komelkî ra tehlîl kerdî û ma problemî û pêşnîyazî beşê netîce de nuştî.

1. BEŞO YEWIN

ÇARÇEWAYA TEORÎK

1.1. PERWERDE Û PROSESÊ PERWERDEYÎ

Hetê etîmolojîya çekuye ra perwerde, zanayîşî reyde mirdkerdişê merdîman o, vetişê hunerê merdîman o û resnayîşê înan o (Akyüz, 2012: 2). Hetê fikranê pêroyî ra manaya aktuel ya perwerdeyî no yo: Goreyê amancê dîyarkerdeyî têwgêrayîşê merdîman de vurnayîş viraştene yo. Selahattin Ertürk perwerdeyî wina pêname keno: Têwgêrayîşê ferdî de, bi rayîrê cuya xo û bi hawayêko qestî goreyê waştîşî, prosesê vurnayîşî yo (Ertürk, 2016: 12). Aktîvîteyê ke yenê plankerdiş zî ganî têwgêranê ferdî de vurnayîşan virazê û musnayîşî awan bikerê (Fidan, 1977: 59).

Raloh W. Tyler o yo ke babetê zanistê perwerdeyî de zaf xebatê ey estê, perwerdeyî, sey “prosesê ke têwgêrayîşê ferdan de vurnayîş virazenê” (Tyler, 2014: 35) îfade keno û heta nika zî no îzahat ameyo qebûlkerdiş û şuxulnayîş.

Yeno waştîş ke peynîya perwerdeyî yê ferdan de têwgêrê neweyî bêrê viraştîş. Nê viraştîşê têwgêrê neweyî zî bi prosesê musnayîşî ya eleqedar ê. Rayîrê kamcîn fealîyetan do bêrê şuxulnayîş û nê fealîyetî do senî bêrê viraştîş û dayîş, rasterast nê prosesî de dîyar benê. Amanc o yo ke heme fealîyetê ke prosesê perwerdeyî de yenê dayîş, hetê ferdan ra bêrê girewtîş û têwgêrê înan de vurnayîşê ke yenê pawitiş, virazê. Banderkerdiş û musayîşê nê fealîyetan, peynîya nê prosesî de yenê eşkerekerdene û nê prosesî de xo danê teber. Seba ke vurnayîşê têwgêran banderker bibo, senîniya prosesê perwerdeyî muhîm a û pisporê perwerdeyî, na senîniye ser o vîndenê. Komelê ke bi sîstemêkê başî perwerdeyî ya girêdaye yê, mirdîya xo perwerde benê, komelê înan raverşîyaye, xoserbîyaye û biserûber ê (Kulantaş, 2007: 1).

Her komel ferdanê xo yê neweyan, bi prosesê fikranê xo resnenê. Komelî nêverdanê ke ferdan ser o bandorê ke nêwazîyenê bêrê viraştîş. Aye ra perwerde

komelan mîyan de cayêko erjayeyî de yo û komelî perwerdeyê ferdan ser o tim û tim xebitîyayê. Seba ke merdimî yewbînan reyde bieşkê biciwîyê, yewbînan fehm bikerê û yewbînan rê rêzdar bê, seba ke hişmendîya komelî ferdan de ca bigîro, komelî bi destê wezaret û pîsporan amancanê prosesê perwerdeyî û senîniya perwerdeyî dîyar kenê. Kontrolê perwerdeyî esas destê komelî de yo. Naye ra, perwerde sey karêko umûmî, bîyo karê dezgehanê fermîyan (Akyüz, 2015: 31).

Prosesê resnayîşê merdiman ke goreyê amancê dîyarkerdeyan o, manaya pêroyî ya perwerdeyî ya. Kesayetîya ferdanê ke nê prosesî ra ravêrenê, yenê vurnayîş. No vurîyayîş, bi rayîrê zanayîş, huner, têwgêr û erjê ke prosesê perwerdeyî mîyan de gîrîyenê, virazîyeno. Prosesê perwerdeyî de wendegehî cayê zaf muhîmî de yê. Wendegehan de amancî nê yê ke wendekarî bieşkê bi hawayêko demokratîk xo îfade bikerê û huneranê xo vejê teber û bi nê toşeyî hetkarîya ciwîyayîşî bikerê. Sîstemê averşîyaye yê perwerdeyî de seba her wendekarî şertê sey yewbînan yenê dayîş û mîyanê nê şertan de her wendekar huner û raştîya xo vejeno teber. Bingeyê qaydeyê şertê seyyewbînanbîyayeyî zî goreyê heyamanê her wendekarî yo. Nê heyamî, heyamê zîhnî, komelkî û psîkolojîkî yê. Qaydeyê şertê seyyewbînanbîyayeyî goreyê nê heyaman awan benê û wendegehî goreyê nê heyaman û qaydeyê şertê seyyewbînanbîyayeyî ser o yenê abirnayîş (Saylan, 2007: 17).

Serranê 1950an ra heta nika pênasayê perwerdeyî yê Tylerî ameyo qebûlkerdiş û hetê ê kesan ra ameyo şuxulnayîş ke mîyanê perwerdeyî de yê. İbrahim Ethem vano fealîyetê ferdan ê ke yenê vînayîş û peymitiş, heme fealîyetê zîhnî yê merdiman, heme fikr û hîsê înan, helwestê merdiman yê hemverê her rewşe, heme ecibnayîşî; têwgêr ê (Başaran, 1991: 17).

Perwerde di beşî yo; formal û înfomal. Perwerdeyo formal; bi plan û program o, amancê ey ê dîyarkerdeyî estê, cayo ke do bêro dayîş zî dîyar o û bi rayberîya kesê pisporî yeno dayîş (Saylan, 2007: 5). Perwerdeyo ke wendegehan de yeno dayîş, perwerdeyêko formal o û amancê ey est ê. Programê ke do wendegehan de bêro tetbîqkerdiş, verê ra yeno hadîrekerdiş, bi rayîrê sîstemê musnayîşî virazîyeno. Prosesê perwerdeyê wendegehan, hetê mamostayan ra yeno plankerdiş, yeno caardene û taqîbkerdene. Perwerde, sere ra heta peynî cayêko taybetî de bi hawayêko kontrolkerde yeno dewamkerdiş. Amancê plankerdişê perwerdeyî

weşbîyayîşê komelî yo (Saylan, 2007; 4). Programê perwerdeyî, wendegehan de perwerdeyî keno bi plan. Wexto ke programê perwerdeyî yeno amadekerdiş; waştîşê komelî, wendekaran û dezgehan, taybetmendîyê zanistan nê amadekerdişî ser o tesîr kenê. Merheleya belîkerde ya prosesî de û peynîya prosesî de erjneyîşî estê (Saylan, 2007: 17).

Perwerdeyo înfomal de zî ferdî tesîrê komelî de manenê û no hawe perwerde cuyê mîyan de xo bi xo virazîyeno (Şahin, 2008: 9). Di rayîrê muhîmî ê perwerdeyo înfomal est ê. Nê di rayîran ra yew muşahede yo û o bîn zî bêzarî yanê teqlîd o. Komelanê zaf werdî û komelanê prîmîtîfan de musayîş tena bi rayîrê înfomalî de ameyêne viraştene (Fidan, 2012: 5).

Wezîfeyê bingeşî yê perwerdeyî o yo ke, ferdî goreyê senînîya komelî bêrê resnayîş. Nê senînîyî dezgehanê sîstemê perwerdeyî de bi fealîyetê musayîş û musnayîşî, diyênê bi wendekaran. Rayîrê musnayîşî muhîm o, rayîrê musnayîşî seba ke wendekarî bimusê û musayîş bêro asankerdiş, hetkarîya wendekaran keno (Binbaşioğlu, 1988: 119).

1.2. HETÊ KURDAN RA AVERŞÎYAYÎŞÊ WAŞTIŞANÊ PERWERDEYÊ ZIWANÊ DAYÎKE

Ziwanê kurdî zî sey ziwanê Tirkî binê tesîrê Erebbî û Farisî de mendo. Bi se serran Kurdan mîyan de kulturo fekkî tesîrdar bîyo û nê semedî ra ziwanê kurdî zaf berey resayo merheleya ziwano nuşteki. Raştay çapxane hîna veror ameya cografyaya Kurdan (1865-66 Bidlîs, 1868-Dîyarbekir, 1889-90-Wan) labelê reyna zî nuşteyo bi kurdî berey vejîyayo. Rojnameyê verên ê Erebbî serra 1828î de, ê Tirkî 1832yî, ê Farisî serra 1848î de û ê kurdî zî serra 1898î de ameyo weşanayîş. (Kutlay, 2012: 55-59). Rojnameyo tewr verên ê Kurdan rojnameyê *Kurdistan* serra 1898î de dest bi çapkerdişî kerdo. Misir de hetê Mîktad Mîthat Bedirxanî ra vejîyayo û çar hûmarê ci bi kurdî û hûmarê bînî zî bi Tirkî û kurdî ameyê weşanayîş. Rojnameyê *Kurdistanî* de perwerdeyê bi ziwanê dayîke ser o nuşteyî çin ê, çunke Dewleta Osmanî de tena karmendê dewletî lazim bî ke bi Tirkî bizanê û înan ra ata lazim nêbî ke kes bi Tirkî bizano, coka her kesî eşkayêne bi ziwanê xo qisey bikero û

xora medreseyan de perwerde bi kurdî ameyê dayêne. Yanê qiseykerdişê bi kurdî o çax qedexe nêbî (Issi, 2013: 127-144).

Waştişê perwerdeyê bi ziwanê dayîke badê modernbîyayîşê Dewleta Osmanî ra vejîyayê orte. Badê 1908î wextêko kilm, têkilîyê mabeynê komeleyê Kurd û Tirkan de baş bî, hetta tayn komeleyê Tirkan, waşt ke komeleyê Kurdan mekanê înan de fealiyet bikerê yanê komeleyê Tirkan ca dayê komeleyê Kurdan (Malmîsanij, 2002: 14). Badê Şorişê 1908î Hereketê Kurdan paştî da Cemîyetê Îttîhat û Terakkî û nê semedî ra Îttîhatîyan zî tayê meseleyan de sozê azadiye dayî Kurdan. Nê sozan ra yew zî perwedeyo bi kurdî bî (Malmîsanij, 2002: 25). Bi ney ra girêdaye çend aşmî badê Şorişê 1908î 79 mehkûmî, Hepsê Dîyarekirî ra ameyî veradiyayîş û wuca de Mudirê Cendirmeyan Mazhar Efendî bi Tirkî qisey kerd û wayîrê rojnameyê *Peymanî* Şukru Efendî zî nê qiseyanê Mazhar Efendî wina açarna kurdî:

Meşrûtiyetî axatî wedarina, begtî wedarina. Ewro ra tepîya beg û hemal yew o. Axatî çin o, eşîre çin a... O çax padişahê ma Abdulhamît bî. Abdulhamît bêbext bî, xayîn bî, zalim bî. Ewro Padişahê ma Mehmet Reşat Xan o... Biheq o. Ma ewro eşîrêka gird ê... Tena yew derdê Kurdan esto, o zî cehalet o. Dermanê nê derdî wendiş, nuştîş, zanayîşê dinyayî yo. Ewro ra tepîya kitabê kurdî do bêrê nuştîş, rojnameyê kurdî do bêrê weşanayîş. Wendegehan de bi ziwanê kurdî îlm do bêro musayîş. O çax Kurdî zî do bibê dewlemend, do şad bibê (Malmîsanij, 2002: 26-28).

Komeleyê ke serra 1908î de awan bîyê yew zî Cemîyetê Teawun û Tereqî yê Kurd bî. Amancanê na komeleye ra yew zî perwerdeyê bi ziwanê kurdî bî. Labelê yew ser ra pey yanê serra 1909î de heme komeleyê Kurdan ê Îstanbulî de ameyî girewtîş û rojnameyê *Kurdîstano* ke serra 1898î de dest bi weşanî kerdibî zî ame girewtîş.

Dima serra 1912î de Cemîyetê Hêvî awan bî. Rojnameyê na komeleye *Rojî Kurd* û *Hetawî Kurd* bî. Na komeleye zî perwerdeyê bi ziwanê kurdî pawit û xebatê xo nê amancî ser o kerdî (Alan, 2015: 25-29).

Cemîyetê Tealî ya Kurd o yo ke serra 1918î de ame awankerdiş seba ziwanê dayîke hîna vêşî xebatî ameyî kerdene. Kovara nê cemîyetî kovara *Jîn* bî û na kovare

de alfabe û gramerê kurdî, kitabê Ehmedê Xanî Mem û Zîn ameyî weşanayîş û nê cemîyetê perwerdeyê bi zîwanê kurdî girewtibî bernameyê xo mîyan (Özcan, 2013: 51).

Ney ra tepîya bi hawayêko fermî û sivîl Kurdan perwerdeyo bi zîwanê dayîke waşt. Kurdan her serdeme de dewlete ra perwerdeyê bi zîwanê dayîke waşt û seba perwerdeyê bi zîwanê dayîke xebat û çalakîye kerdî. Labelê hîna zî Kurdî nêresayê amancê xo û hîna zî perwerdeyê bi zîwanê kurdî çin o. Serra 2003yî de musnayîşê zîwanê Kurdî kursanê taybetîyan de ame serbestkerdiş (Akin, 2013: 207). Kurdan eşka nê kursan de bi heq zîwanê xo yê dayîke bimusê. Şêwirmendê siyasî yê delegasyona Yewîya Ewropaye Martin Dewson o yo ke Tirkîya de gureyayê, serra 2005î de wexta ke serdayîşê kursa taybet a Qoserî keno kursanê taybetîyan ser o wina vano: “Trajedîyêk o ke merdim seba zîwanê xo yê dayîke bimuso, heq bido”. Wextêko derg nê kursan fealîyet kerd û zaf Kurdan zîwanê xo yê dayîke nê kursan de musayî. Zîwanê Kurdî sey dersê fermî yê weçînîti 2012î de ameyî dayîş û aye ra heta nika zî bi hawayêko weçînîti yenê dayîş.

1.3. PERWERDEYÊ ZIWANÊ DAYÎKE

Zîwanê dayîke, maye, pî û derûdorê keyeyî ra musîyeno. Binhişê ferdan de virazîyeno û bi komelî ra gireyê tewr xurtî dano viraştiş (Aksan, 1990: 423-434). Doğan Aksan seba ke mehfûmê “zîwanê dayîke” de çekuya “dayîke” esta, zîwanê dayîke bi têkilîya maye û qeçan ra girê dano. Goreyê Aksanî merdimî, cîhanî paceya zîwanê xo ra vînenê (Aksan, 1999: 15). Merdim bi zîwanê xo yê dayîke, bi hawayêko asan eşkeno fikranê xo vajo û eşkeno bi merdiman de têkilî virazo. Kes, zîwanê dayîke çend bişuxulno, hende eşkeno mana bido cîhanî. Merdim, qeçekeyî de bi hawayêko tabîi zîwanê dayîke museno û mîyanê têkilîyan de tewr asan fikranê xo bi zîwanê xo yê dayîke eşkeno vajo (Yıldız, 2003: 60). Labelê zîwanê dayîke o yo ke bi hawayêko tabîi musîyeno, hetê merdiman ra bi hawayêko bêkêmane nîno şuxulnayîş. Coka wendegehan de perwerdeyê zîwanê dayîke zî yeno dayîş û yeno banderkerdiş.

Bi musayîşê zîwanê dayîke, kesî eşkenê têkilîyanê raşt, zelal û tesîrdaran virazê ferdanê bînan reyde. Amancê musnayîşê zîwanê dayîke, geşkerdişê

fikirîyayîşî yo û ferdan mîyanê komelî de sosyalîze keno (Sever, 2011: 42). Merdimî sînoranê zîwanê xo de eşkenê fikranê merdimanê bînan fehm bikerê. Coka musnayîşê zîwanê dayîke tena qayde û şertan ser ra nêbeno, komel û kulturê ey ra girêdaye yo. Mîyanê cuye de geş beno û aver şîno (Aşıcı, 2005: 243).

Dersa zîwanê kurdî dersêka zîwanê dayîke ya zî. Amancê na derse yanê amancê perwerdeyê zîwanê dayîke zafhet ê. Amanco bîngeyin averberdişê fehmkerdiş û qiseykerdişê qeçekan o. Mîyanê amancanê dersa zîwanê dayîke de nê xisûsî estê: Çîyo ke merdim goşdarî keno yan zî waneno bîşko fehm bikero; merdim bîşko fikranê xo û hîsanê xo vajo; çekuyanê ke zano aver bero; kultur û edebîyatê neteweyê xo û neteweyanê bînan nas bikero. Coka ganî averşîyayîşê huneranê zîwankî; hetê wendişî ra, hetê goşdarîkerdişî ra, hetê qiseykerdişî ra û hetê nuştîşî ra fealîyetê ke yenê viraştîş yewbînanê tamam bikerê. Çünke averşîyayîşê nê huneranê serkewtişê heme dersan ser o tesîrê xo esto (Sever, 2013: 24).

Wendekarî bê perwerdeyê zîwanê dayîke zî eşkenê zîwanê xo yê dayîke bimusê. Coka amancê perwerdeyê zîwanê dayîke, tena qiseykerdişê rojaneyî nîyê. Seba ke merdim bîşko zîwanê xo yê dayîke bi hawayêko weş bişuxulno, ganî qayde û qûralanê zîwanê xo bizano. Seba ke nê qayde û qûralan bizano zî lazim o gramere zîwanê xo yê dayîke reyde perwerde bibo. Eke merdim zîwanê xo yê dayîke yê ke bi hawayêko tabîî musayo, gramerî ser ra geş bikero, zîwanê dayîke do hîna weş bêro musayîş. Seba ke musayîşê zîwanê dayîke xurt bibo, metn û kitabê ke wendegehan de yenê şuxulnayîş muhîm ê. Metn û resimê ke kitabê dersan de yenê şuxulnayîş ganî goş bidê eleqe û hewcedarîyanê qeçekan, ganî qeçekan bimisnê wendişî û wendişî bi înan bidê heskerdiş (Sever û ê. b., 2011: 15). Qeçê ke toşeyê nuşteki şînasnenê û wendişê xo aver benê dima musenê wendişî û wendişî ra hes kenê. Coka ganî kitabê dersa zîwanê dayîke verê wendekaran bidê metnanê bikalîte, ganî hunerê fikirîyayîşê wendekaran de bidê qezençkerdiş.

Kitabê ke dersanê zîwanê kurdî de yenê şuxulnayîş, çend beşan xo mîyan de hewênenê. Yew beşê zîwankî yo ke seba averşîyayîşê huneranê zîwankî hetkarîya qeçekan keno, seba ke qeçekî bîşkê zîwanî sey wasitayêka têkilîye û fikirîyayîşî bişuxulnê hetkarîyê qeçekan keno û seba ke înan de waştîşê wendişî bêro viraştîş hetkarîyê qeçekan keno. Bi xeyrê nê beşê zîwankî do hunerê wendişî yê qeçekan

aver şîro, hêzê fehmkerdiş û qalkerdişî yê qeçekan xurt bibo. Kitabanê dersan yê zîwanê kurdî de beşê zîwankî reyde beşê dîyayîşkîyan zî estê û nê dîyayîşkî fehmkerdişê cîhanî de hetkarîya qeçekan kenê. Metnê dîyayîşkî elemanê tewr xurt ê ke banderîye ser o tesîr kenê. Seba ke metnê wendişî bêrê fehmkerdiş û bêrê îzahatkerdiş, seba ke qalkerdişê nuşteki û hunerê qiseykerdişî bêrê qezençekkerdiş, seba ke gramer, çekuyê neweyî û nuştîş bêrê musnayîş resimî yenê şuxulnayîş (Pehlivan û ê. b., 2014: 105). Resimê ke kitabanê dersan de yenê şuxulnayîş, huneranê qeçekan hem hetê fehmkerdiş û qalkerdişî ra aver benê û hem zî qeçekan de fikirîyayîşê rexneyin, çarekerdişê probleman û empatîkerdişî zî aver benê. Bi rayîrê resiman qeçekî mûnîteyê metnan hişê xo de hîna rew û rehet eşkenê bidê ganîkerdiş (Sever û ê. b., 2011: 22).

2. BEŞO DÎYIN

BI HAWAYÊKO PEDAGOJÎK TEHLÎLÊ KITABANÊ DERSAN YÊ KIRMANCKÎ YÊ SINIFA PANCINE

Goreyê Heyetê Zîwanê Tirkî (TDK) pedagojî sey zanistê perwerdeyî ameyo pênerkerdiş. Pedagojî mehfûmêko yunankî yo. Pedagojî çekuya paisago ra yeno û “Pais” yeno manaya “qeq” û “ciwan”î. “Ago” zî yeno manaya “îdarekar”î, “rayîrmojnayîş”î û “resnayîş”î. Mîyanê mehfûmê pedagojî de îdarekerdişê qeqan esto. Perwerdeyê ferdan, sosyalbîyayîş, kulturgirewtîş, hişmendbîyayîş û zanayîşê ferdan gêno mîyanê xo. Argumanê ke têkilîya ferdan bi komelî reyde virazenê, binê nameyê pedagojî de yenê mûndene. Pedagojî dîsîplînêk o ke perwerdeyê qeqekan ser o awan bîyo (Yıldırım, 2011: 59).

Nê serranê peyênan de seba ke qeqekan rê perwerdeyêko biqelîte bêro hadirekerdiş û dayîş heme komelan de hişmendîyêk virazîyayo. Welatêk çend aver şîro zanistê perwerdeyî ser o zî hende vêşî gurîyenê û aver benê. Coka pedagojî averşîyayîşê welatan de cayêko muhîm girewto û ci ser o xebatî ameyê kerdiş.

Kitabê dersan yê Kirmanckî yê sinifa pancine ê yê ke ma ci ser o cîgêrayîşê xo kerd, hetê erjneyîşêko pedagojîk ra senîn î, babetê kitabî çî yê, çî taybetmendiyê nê babetan est ê û xo mîyan de çî kêmaneyî hewênenê, ma do nê beşî de eşkere bikerê.

Prosesê perwerdekerdişî de hîrê elemanê bîngeyî estê ke yewbînan ser o tesîrdar ê; mamosta, wendekar û bername yanê çîyê ke do bêrê musnayîş. Mabênê nê elemanan de kewanî yan zî lengîyeyî estîbê perwerdeyî ser o tesîrêko negatîf virazîyeno yan zî encamê ke yenê waştîş nîne ca. Perwerde û banderîye de amancî, materyalê ke yenê şuxulnayîş, projeyî û averşîyayîşê prosesê perwerdeyî û perwerdekerdişî bîngeyê pedagojî ser o yenê awankerdiş (Çiltaş û Akıllı, 2011: 65).

Programê musnayîşê ziwanê dayîke de kitabê dersan materyalê muhîmî yê. Kitabê dersan amancê perwerdeyî ser o yenê hadirekerdene û musayîşê wendekaran rê rayberî kenê.

Seba ke kirmanckî wendegehan de bi hawayêko weçînatî bêro musnayîş, hetê Wezaretê Perwerdeyî ra çend kitabê dersan dîyayê amadekerdiş. Seba sinifa pancine di kitabê musnayîşî yê kirmanckî ameyî weşanayene. Wendekarê ke dersan de nê kitabê şuxulnenê û ma do qalê înan bikerê, 9-10 serre yê. Wendekarê ke nê serran de yê, goreyê teorîya S. Freudî ya bi nameyê “teorîya geşbîyayîşî ya psîkoseksuel”î, heyamê latentî (6-12) de yê. Nê heyamî de cinsîyet, mîyanî (nîmite) yo. Qeçî, nê heyamî de eleqedarîya babetê cinsî ra hes nêkenê. Meraqê înan cinsî ser o nêmanenê. Mîyanê nê heyamî de qeçî eynî cinsîyetî reyde embazeyî kenê û înan reyde kay kenê. Kênekî taybetmendîyanê femînen, lajekî zî taybetmendîyanê maskulenan gênê. Sosyalbîyayîş aver şîno. Qaydeyê komelî yenê fehmkerdiş û qebulkerdiş. Rolê cinsîyetî gîrîyênê û xurt benê û kesayetî de cayê xo gênê.

Wendekarê ke mabênê nê serran de yê, goreyê teorîya E. Erîksonî ya bi nameyê “teorîya geşbîyayîşî ya psîkososyal”î heyamê vera serkewtene xokêmdîyayîşî (6-12) de yê. Qeçê ke mabênê nê serran de yê, hunerê xo yê hişî û fîzîkî danê teber û aver benê. Têkîliya sosyale de aver şîne û hîsê serkewtene xurt beno. Ney ser ra zî xorabawerîya qeçan gird bena. Nê hîsî hetî de bi tesîrê çorşmeyê qeçan beno ke hîsê xokêmdîyayîşî zî bibo gird û kesayetîya qeçan ser o tesîr biko.

Kitabo yewin; hetê Prof. Dr. Kadri Yıldırım, Het. Doç. Dr. Abdurrahman Adak, Het. Doç. Dr. Hayrullah Acar, End. Prwd. Zülküf Ergün, End. Prwd. İbrahim Bingöl, End. Prwd. Ramazan Pertevî ra ameyo hadirekerdene. Nameyê ey KURDÎ 5 Zazakî yo. Ma nê kitabî hînî sey “ky” nawnenê.

Kitabo dîyin ke ma do ser o bixebitîyê, hetê End. Prwd. Murat Varol, End. Prwd. İbrahim Dağılma, End. Prwd. Buşra Gökalp, End. Prwd. Ayetullah Karabeyeser, Nurettin Kaygısız, Mahmut Kaya, Mevlüt Bayramî ra ameyo hadirekerdene. MEKTEBO MÎYANÎN ZAZAKÎ KITABÊ MUSNAYÎŞÎ yo. Nê kitabî de hewt unîteyî estê û peynîya kitabî de zî yew ferheng ameyo dayîş. Ma nê kitabî hînî sey “kd” nawnenê.

UNÎTEYA YEWINE

Unîteya yewine ya kitabê yewinî “Alfabe Ma” ya û 13 beşî hewênena. Na unîte bi babetê “yewbînîşinasnayene û selamdayene” dest pêkena (Ky, 11). Beşê yewinî “Demê wendene” de herfê alfabeye ameyê dayîş. “Herfê girdî” û “Herfê hurdî” ameyê nuştîş û şinasnayîş. Wendekaran ra ameyo waştîş ke nê beşî biwanê (Ky, 13). Beşê dîyinî “Demê wendene û nuştene” de binbeşê “a”yî de herfê girdî ameyê nuştîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke binê nê herfan de herfanê hurdîyan binusê (Ky, 14). Binbeşê “b”yî de herfê hurdî ameyê nuştîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke binê nê herfan de herfanê girdîyan binusê (Ky, 14). Beşê hîrêyin “Demê wendene” de herfê vengînî, bêvengî û herfê divengî ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nînan biwanê (Ky, 15). Beşê çarin “Demê wendene” de binbeşê “a”yî de tayê herfê girdî ameyê nuştîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke herfanê venginan îşaret bikerê (Ky, 16). Binbeşê “b”yî de tayê çekuyî bi herfê girdî ameyê dayîş û ameyo waştîş ke wendekarî nê çekuyan biwanê (Ky, 16). Binbeşê “c”yî de tayê çekuyî bi herfê hurdî ameyê dayîş û ameyo waştîş ke wendekarî nê çekuyan biwanê (Ky, 16). Beşê pancinî “Demê goşdarîkerdene û wendene” de herfa a ra heta herfa x nimûneyî ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke goşdarîyê nînan bikerê û biwanê (Ky, 17). Beşê şeşinî “Demê qiseykerdene û nuştene” de binbeşanê “a”, “b” û “c”yî de tayê herfî ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke bi nê herfan çekuyî binusê (Ky, 18). Beşê hewtinî “Demê qiseykerdene û nuştene” de tayê resimî ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nameyê nê resiman binê resiman de binusê (Ky, 19). Beşê heştinî “Demê wendene” de herfê nêzdîvengî ameyê nuştîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê herfan biwanê (Ky, 20). Beşê newinî “Demê Kayî” de “kayê herfan” ameyo nuştîş (Ky, 21). Beşê desinî “Demê Hûmaritene” de yew ra heta vîst hûmarî bi reqemkî û nuşteki ameyê nuştîş (Ky, 22). Beşê 11. “Demê qiseykerdene û nuştene” de binbeşê “a”, “b” û “c”yî de hûmarî bi reqemkî ameyê nuştîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê hûmaran nuşteki binusê (Ky, 23). Beşê 12. “Demê qiseykerdene û nuştene” de binbeşê “a” û “b”yî de tayê resimî ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke hûmaranê çîyanê resiman de binusê (Ky, 24). Beşê 13. “Demê wendena marşe” de “MARŞA HERFAN” ameya nuştîş (Ky, 25).

Unîteya yewine ya kitabê dîyinî “ALFABE” ya û hîrê beşan ra ameya ca.
Sere de ameyo dîyarkerdiş ke wendekarî do na unîte de nê çîyan bimusê;

“Selamdayiş u yobinan persayiş.

Herfî alfabe u nuştîşê inan.

Yo ra heta vist omartîş” (Kd, 9).

Beşo yewin “Yobinan Şinasnayiş”, beşo dîyin “Alfabeya Ma” û beşo hîrêyin zî “Omartîş” o. Beşo yewin “Yobinan Şinasnayiş” binbeşê “A”yî bi yewbînan şinasnayîşî dest pê keno (Kd, 10). Binbeşê “B”yî de reyna dîyalogêk esta û di wendekarî xo bi yewbînan danê şinasnayîş (Kd, 11). Binbeşê “C”yî de aktîvîteyêka venganeyan ameya dayîş û wendekarî nê venganeyan pir kenê (Kd, 12). Binbeşê “Ç”yî de tayê çekuyî ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke bi nê çekuyan cumleyan virazê (Kd, 12). Binbeşê “D”yî de di stûnan de cumleyî ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê cumleyan goreyê vateyan biresnê yewbînan (Kd, 12). Beşê dîyin “Alfabeya Ma” de binbeşê “A”yî de herfê girdî, binbeşê “B”yî de herfê werdî, binbeşê “C”yî de herfê vengînî ameyê dayîş (Kd, 13). Binbeşê “Ç”yî de bi herfan nimûneyî ameyê dayîş, nê nimûneyî hem bi resim hem zî nuşteki ameyê dayîş (Kd, 14). Binbeşê “D”yî de herfî ameyê nuştîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke bi nê herfan nimûneyî binusê (Kd, 15). Binbeşê “E”yî de çekuyî ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke herfanê bêveng ê nê çekuyan binê çekuyan de binusê (Kd, 15). Binbeşê “Ê”yî de reyna çekuyî ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke herfanê venginan ê nê çekuyan binê çekuyan de binusê (Kd, 15). Binbeşê “F”yî de û binbeşê “G”yî de aktîvîteyêka CDye esta û wendekaran ra ameyo waştîş ke goşdarîyê CDye bikerê û nameyê çekuyê ke CD de yenê bilewkerdiş kitabî ser o nîşan bikerê (Kd, 16). Binbeşê “Ğ”yî de di heb lezvatokî ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê lezvatokan biwanê (Kd, 16). Nê lezvatokî nê yê:

“Cayê camerdi cor dî beno.

Cayê cahili cêr dî beno.

Vatoğ va, vateyanê verinan veramedên.

Verinan va, wa vatoği vateyanê ma vaci” (Kd, 16).

Ma do beşê Zayendîyê Komelkî de nê lezvatokan ser o vinderê.

Binbeşê “H”yî de çekuyê ke nizdvengî yê ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê çekuyanê nizdvengan biwanê û cîyayîya nê herfan fehîm bikerê (Kd, 17). Binbeşê “I”yî de teyê resimî ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke binê nê resiman de nameyê înan binusê (Kd, 18).

Beşo hîrêyin “Omartîş” binbeşê “A”yî de yew ra heta vîst reqemî ameyê dayîş û nuşteki zî ameyê nuştîş (Kd, 20). Binbeşê “B”yî de tayê reqemî ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke binê nê reqeman de nuşteki binusê (Kd, 21). Binbeşê “C”yî de reqemî bi hawayêko nuşteki ameyê nuştîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nînan bi reqemî binusê (Kd, 21). Binbeşê “Ç”yî de dîyalogêk esta û di wendekarî serreyanê yewbînan persenê û cewab danê (Kd, 21). Binbeşê “D”yî de aktîvîteyêka CDye esta û wendekaran ra ameyo waştîş ke goşdarî bikerê û persanê binbeşê “D”yî goreyê aktîvîteya CDye cewab bidê (Kd, 22). Binbeşê “E”yî de reyna aktîvîteya CDye esta û wendekaran ra ameyo waştîş ke goşdarî bikerê û goreyê hûmarê ke CDye de yenê vatiş venganeyanê binbeşê “E”yî pir bikerê (Kd, 23). Binbeşê “Ê”yî de aktîvîteya pêserkerdişî esta û tayê reqemî nuşteki ameyê dayîş. Wendekaran ra ameyo waştîş ke reqemê ke nuşteki ameyê nuştîş bi reqemî binusê û dima pêserkerê û cewabî binusê (Kd, 23). Nînan ra dima “Xebatî Musayîşî” ameya dayîş û nê binbeşî de wendekarî bi pirkerdişê venganeyan, bi xaçepersêkê û bi deyîrêka reqeman musayîşanê xo tetbîq kenê (Kd, 24-25). Peynîya na unîte da ameya dîyarkerdiş ke wendekaran na unîte de nê çîyî musayê:

“Ez eşkena/o selam bîdi u bîgerî.

Ez eşkena/o yo tenî bîpersî.

Ez herfanê alfabe şînasnena/o.

Ez eşkena/o kelîmeyanê qîcan bînusi.

Ez yo ra heta vîst omarena/o” (Kd, 25).

UNÎTEYA DÎYINE

Unîteya dîyin “Ez û Keyeyê Xo” ya kitabê yewinî de 19 beşî estê. Na unîte bi babeta “danê roje” dest pêkena. Beşê 1. de danê roje yê “şodir”î ameyo nuştîş û şinasnayîş. Wendekarî nê beşî wanenê û mîyanê xo de zî nê dîyalogî virazenê (Ky, 29). Beşê 2. ê na unîte de, venganeyê dîyalogê “şodirbaş”î estê û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê venganeyanan pir bikerê (Ky, 29). Beşê 3. de qeçê ke nameyê înan Berfîne û Azad ê, hal û hewalê yewbînan persenê. Nê beşî de zî danê roje yê “roj”î ameyo nuştîş û şinasnayîş. Nê beşî de zî wendekaran ra ameyo waştîş ke nê dîyalogî biwanê (Ky, 30). Beşê 4. de fina venganeyê nê dîyalogî estê û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê venganeyan pirr bikerê (Ky, 30). Beşê 5. de danê roje yê “şan”î ameyo nuştîş û şinasnayîş. Wendekarî nê beşî zî wanenê û qisey kenê (Ky, 30). Beşê 6. de venganeyê dîyalogê “şanbaş”î estê û wendekarî nê venganeyan pirr kenê (Ky, 31). Beşê 7. de danê roje yê “şewe” ameyo nuştîş û şinasnayîş. Wendekarî nê dîyalogê Sîneme û Ronî wanenê û qisey kenê (Ky, 32). Beşê 9. de, ke sernameyê ci “Xo bide naskerdene” yo, wendekarî xo danê naskerdene. Wendekarî nê beşî de cewabê nê persan danê: “Ti kotî ra yê? Ti sinifa çendine de yî? Ti çend serrî yî? (Ky, 33)” Beşê 10. de çar qeçî xo danê naskerdene. Nê çar qeçan ra di kênek ê, di zî lajek ê (Ky, 34). Beşê 11. de venganeyî estê. Nê venganeyî de ganî wendekarî xo bidê naskerdene. Wendekarî goreyê xo nê venganeyan pirr kenê û xo danê naskerdene (Ky, 34). Beşê 12. de Harûn; kalikê xo, pîrika xo, dadîya xo, babîyê xo, waya xo û birayê xo dano şinasnayene (Ky, 35). Beşê 13. de wendekarî embazanê xo danê şinasnayene (Ky, 36). Beşê 14. de wendekarî hobîyanê xo yewbînan rê vanê (Ky, 36). Beşê 15. de fina keyeyê xo danê naskerdene (Ky, 37). Beşê 16. de şeş persî ameyê kerdiş û wendekaran ra wazîyayo ke cewabanê nê persan binusê (Ky, 37). Sernameyê beşê 17. “Keye de Cu” yo. Kam çi kar keno, nê beşî de ameyê nuştîş (Ky, 38). Beşê 18. de venganeyî estê û wendekarî goreyê keyeyê xo venganeyan de gureyan nusnenê (Ky, 38). Beşê 19. de “Kar û Meslek” dayê naskerdene. Kar û meslekê ke nê beşî de ameyê naskerdene nê yê: “Nanpewj”, “mamosta”, “doktor”, “westayê dêsan”, û “hemşîra” (Ky, 39).

Unîteya “Ez u Keyeyê Xu” ya kitabê dîyin de hîrê beşî estê. Sernameyê beşê yewinî wina yo; “Qısımê Yoyin Wexti Rocî”. Nê beşê yewinî de, binbeşê “A”yî de

danê roje dayî naskerdene. Danê roje yê kitabê yewinî de; “şodir”, “roj”, “şan” û “şewe” estbî. Kitabê dîyinî de danê roje binê “wexti rocî” de sey “sêrsiba”, “nimroc”, “şan” û “şewe” ameyê namekerdene (Kd, 30). Binbeşê “B”yî de, dîyalogê wendekarêkî û mamostaya ey ameyo nuştîş û wendekaran ra yeno waştîş ke nê dîyalogî biwanê (Kd, 31). Badê nê dîyalogî tayê çekuyî ameyê nuştîş û wendekaran ra yeno waştîş ke bi nê çekuyan cumle virazê. “Çeku”ya kitabê yewinî, nê kitabî de sey “kelime” ameya nuştîş (Kd, 31). Binbeşê “C”yî de, dîyalogê danê roje yê “nimroc”î esto. “Meryem” û “Fatma” yewbînan reyde qisey kenê (Kd, 32). Binê nê dîyalogî de zî tayê çekuyî ameyê nuştîş û wendekaran ra yeno waştîş ke bi nê çekuyan cumleyan virazê (Kd, 32). Binbeşê “Ç”yî de, dîyalogê danê roje yê “şan”î esto. Wendekarî nê dîyalogî zî wanenê (33). Binê dîyalogê binbeşê “Ç”yî de zî tayê çekuyî ameyê nuştîş û wendekaran ra yeno waştîş ke bi nê çekuyan cumle virazê (Kd, 33). Binbeşê “D”yî de, dîyalogê danê roje yê “şew”e esto. Wendekarî nê dîyalogî zî wanenê û binê nê dîyalogî de zî tayê çekuyî ameyê nuştîş û wendekarî bi nê çekuyan cumleyan virazenê (Kd, 34). “Qısımê Dıyın” yê kitabê dîyine “Keyeyê Mı” ya. Binbeşê “A”yî de, “Remezani” û keyeyê ey xo danê naskerdene. “Dadiya Remezani”, “babiyê Remezani”, “waya Remezani”, “bırayê Remezani” û “waya qıckek a Remezani” nameyanê xo vanê (Kd, 35). Binbeşê “B”yî de “Remezani” xo û keyeyê xo dano naskerdene. Binbeşê “C”yî de, hîrê persî ameyê kerdene û wendekaran ra yeno waştîş ke cewabê nê persan binusê (Kd, 36). Binbeşê “Ç”yî de, hewt cumleyî derheqê “Remezani” û keyeyê ey de ameyê nuştîş, wendekarî cumleyanê raştan bi herfa “R”, cumleyanê xeletan bi herfa “Ğ” diyar kenê (Kd, 37). Fina goreyê agahîyanê “Remezani”î binbeşê “D”yî de, hewt cumleyî ameyê nuştîş. Tayê cayî, veng ê. Wendekarî goreyê agahîyanê “Remezani”î nê cayanê vengani pirr kenê (Kd, 37). Binbeşê “E”yî de, çekuyî ameyê nuştîş û wendekaran ra yeno waştîş ke bi nê çekuyan cumleyan virazê (Kd, 37). Binbeşê “Ê”yî bala wendekaran anceno zemîran ser. Zemîr û qertafê înan bi renganê cîyayî ameyê nuştîş (Kd, 38). Binbeşê “F”yî de, wendekarî cumleyanê kêmiyan goreyê agahîyanê keyeyê xo pirr kenê (Kd, 38). Binbeşê “G”yî de, wendekarî miyanê resimê hewt sayan de “şecereyê” keyeyê xo nusenê (Kd, 39). Binbeşê “Ğ”yî de zî wendekarî “xu u keyeyê xu” danê “şinasnayîş” (Kd, 39). “Qısımê Hiriyan” ê kitabê dîyinî de “Gure U Mesleg”î ameyê nuştîş. Binbeşê “A”yî de, gure û meslekê ke nusîyayê nê yê: “Melım”, “toxtor”,

“cityer”, “şane”, “deyirbaz”, “nanpoc”, “mimar” û “mışag” (40). Binbeşê “B”yî de kesê ke nê gureyan kenê, qalê karê xo kenê (Kd, 41). Binbeşê “C”yî de, resimê panc meslekan estê. Wendekaran ra ameyo waştış ke goreyê meslekanê nê resiman, cumleyanê nêmcetan tamam bikerê (Kd, 42). Binbeşê “Ç”yî de wendekarî gure û meslekê keyeyê xo cumleyan tamam kenê (42). Binbeşê “D”yî de, wendekarî gure û meslekanê ke ê bi xo wazenê nusenê û cumleyan tamam kenê (Kd, 42). Binbeşê “E”yî de, dîyalogêk esto û wendekarî nê dîyalogî wanenê, gureyê “asinger”î musenê (Kd, 43). Binbeşê “Ê”yî de, yewna dîyalog esto û wendekarî nê dîyalogî wanenê, gureyê “solderz”î musenê (Kd, 43). Binbeşê “F”yî de, resimê gureyêkî esto û wendekaran ra ameyo waştış ke nê gureyî bidê şinasnayış (Kd, 43). Naye ra pey “Xebati Musayîşî” dest pêkenê. Sere de paragrafêk ameyo nuştış. Binbeşê “A”yî de, derheqê nê paragrafî de panc persî estê û wendekaran ra ameyo waştış ke cewabê nê persan goreyê paragrafî binusê (Kd, 44). Binbeşê “B”yî de, çar resimê danê roje estê û çar cumleyî derheqê danê roje de nusîyayê. Wendekaran ra ameyo waştış ke goreyê resiman cumleyanê danê roje binê resiman de binusê (Kd, 45). Binbeşê “C”yî de, xaçepersa gure û meslekan esta. Na xaçepersa de, gureyê “dıkandar”î nusîyayo û wendekarî bi meslekanê “seydar”, “mimar”, “mışag” û “melım”î xaçepersa pırr kenê (Kd, 45). Dima nê çar cumleyî nusîyayê:

“Ez eşkena/o wextanê roci ciya bikeri.

Ez eşkena/o xu bîdi şınasyayış.

Ez eşkena/o keyeyê xu bîdi şınasnayış.

Ez eşkena/o gureyê yo teni bîpersi.” (Kd, 45).

Wendekarî, goreyê musayîşê xo qutîya ke nê cumleyan ver esta nîşan kenê.

Peynîya na unîte de bi sernameyê “Hurmet”, resimêk esto. Nê resimî de di qeçî, kal û pîrika xo rê hurmet kenê û binê nê resimî de “hedis”êk nusîyayo: “Kam qıcanê ma rê merhemet u pılanê ma rê hurmet nêkero, ma ra niyo” (Kd, 46).

Kitabê yewinî de bi nê hîrê aktîvîteyan unîteya “Ez û Keyeyê xo” ameya hadirekerdene: Wendişê metnê dîyalogan, pırrkerdişê venganeyan, nuştışê cewabê

persan. Kitabê dîyinî de bi nê new aktîvîteyan unîteya “Ez u Keyeyê Xu” ameya hadirkeredene: Wendişê metnê dîyalogan, pirrkerdişê venganeyan, nuştişê cewabê persan, bi çekuyan viraştişê cumleyan, goreyê raştbiyayîş û xeletbiyayîşê cumleyan nîşankerdişê cumleyan, temamkerdişê cumleyanê nêmcetan, nuştişê wendekaran, nuştişê goreyê resiman, pirrkerdişê xaçeperse. Aktîvîteyê kitabê dîyinî de, yê kitabe yewinî ra zafêr ê. Musayîşê wendekaran ser o zafbiyayîşê aktîvîteyan tesîrdar o. Aktîvîteyî çend vêşî bibê seba musayîşê wendekaran hende baş o.

Kitabê yewinî de, unîteya dîyin de dîyalogê ke mabênê qeçan de ameyê resimkerdiş heşt heb ê. Nê dîyalogî heme zî mabênê kênekêk û lajekêk de ameyê resimkerdiş. Goreyê serranê nê qeçan, qeçê 9-10 serreyî, zafane embazanê xo yê hemcinsan reyde embazeyî kenê. Nê dîyalogî hem mabênê lajekan û kênekan de, hem mabênê lajekan û lajekan de û hem zî mabênê kênekan û kênekan de biameyêne resimkerdiş, do hem goreyê taybetmendîya emrê qeçanê nê serran de bibîyêne û hem zî seba ke qeçî cinsîyetê bînî reyde bieşkê bi asanî embazeyî bikerê do hetkarîya înan bikerdêne.

Temayê ke unîteya dîyin ya kitabê yewinî de ameyê dayîş; danê roje, xo dayene şînasnayîş, keyeyê xo dayene şînasnayîş, embazê xo dayene şînasnayîş, hobî, kar û meslek ê. Temayê ke unîteya dîyin ya kitabê dîyin de ameyê dayîş; danê roje, xo dayene şînasnayîş, keyeyê xo dayene şînasnayîş, kar û meslek ê. Nê temayî tabloya 1. de ameyê dîyarkerdiş.

Metnê Temayan	Kurdî 5 Zazakî	Mektebo Miyanin Zazaki Kitabê Musnayîşî
Danê Roje	8 hebî	14 hebî
Xo Dayene Şînasnayîş	8 hebî	8 hebî
Keyeyê Xo Dayene Şînasnayîş	7 hebî	7 hebî
Embazê Xo Dayene Şînasnayîş	1 hebî	0 hebî

Hobî	1 hebî	0 hebî
Kar û Meslek	5 hebî	27 hebî

Tablo 1 Temayê ke unîteya dîyin ya her di kitaban de ameyê dayîş.

Unîteya 2. ya kitabê yewinî de 6 temayî estê, unîteya 2. ya kitabê dîyine de 4 temayî estê. Metnê ke nê temayan ser o ameyê hadirekerdene, unîteya 2. ya kitabê dîyinî de vêşî yê. Unîteya 2. ya kitabê yewinî de 6 temayî û 30 metnî, unîteya 2. ya kitabê dîyinî de 4 temayî û 56 metnî estê. Goreyê temayan metnî çend vêşî bibê, musayîşê wendekaran hende xurt beno. Coka kitabê dîyinî de vêşîbiyayîşê metnan avantajêk o seba musayîşê wendekaran. Goreyê nameyê unîte kitabê yewinî de di temayê muhîmî estê û nê temayî unîte xurt kenê. Nê kitabe dîyinî de çin ê.

UNÎTEYA HÎRÊYINE

Unîteya hîrêyin ya kitabê yewinî “Wendgeh û Cugehê Mi” ya û 13 beşî hewênena. Beşê yewinî “Demê goşdarî kerdene û wendene” de mabeynê di wendekaran de dîyalogêk ameya dayîş û wendekarî wendegehanê xo danê şînasnayîş (Ky, 43). Beşê dîyinî “Demê wendene û qiseykerdene” de di wendekarî (lajek û kênekêk) dersanê ke hes kenê yewbînan rê vanê. Dîyar nîyo ke kam cînsîyet kam dersî ra hes keno, coka ma eşkenê vajê ke tîya de bi xeyrê nê nêşkerebîyayîşî zayendîyê komelkî nêaseno (Ky, 44). Beşê hîrêyin “Demê nuştene” de aktîvîteya venganeyan esta û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê venganeyan pir bikerê (Ky, 45). Beşê çarinî “Demê wendene” de kel-melê wendegêhî ameyê şînasnayîş (Ky, 46). Beşê pancinî “Demê goşdarîkerdene û wendene” de “Çalakîyê koman” ameyê şînasnayîş. Dîyar nîyo ke kam cînsîyet beşdarê kam komî beno, coka ma eşkenê vajê ke tîya de bi xeyrê nê nêşkerebîyayîşî, zayendîyê komelkî nêaseno (Ky, 47). Beşê şeşinî “Demê kayî” de di stûnan ra yew de nameyê koman ameyê nuştîş û stûna bîn de zî resimê koman ra eleqedar ameyê dayîş. Wendekaran ra ameyo waştîş ke nînan biresnê yewbînan (Ky, 48). Beşê hewtinî “Demê goşdarîkerdene û wendene” de di qeçekî derheqê cugehanê xo de qisey kenê. Resim de di lajekî ameyê xêzkerdiş labelê nuştayî de Mizgîne û Mîrza qiseyî kenê. Tîya de xeletîyêk ameyo kerdiş (Ky, 49). Beşê heştinî “Demê wendene” de şîrêk bi nameyê “Bajar û dewe” ameya nuştîş (Ky, 50). Beşê newinî “Demê nuştene” de aktîvîteya venganeyan ameya dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê venganeyan pir bikerê (Ky, 50). Beşê desî “Demê

wendene” de “Odayê banî” ameyê şînasnayîş (Ky, 51). Beşê 11. “Demê nuştene” de aktîvîteya venganeyan ameya dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê venganeyan pir bikerê (Ky, 52). Beşê 12. “Demê wendene” de “Reng”î ameyê şînasnayîş (Ky, 53). Beşê 13. “Demê nuştene” de aktîvîteya venganeyan ameya dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê venganeyan goreyê rengan û resimanê beşê 12. pir bikerê (Ky, 50).

Unîteya hîrêyine ya kitabê dîyînî “Mekteb u Banê Mî” yo. Na unîteye de di beşî estê, beşê yewin “Mektebê Mî” û beşê dîyin zî “Banê Mî” yo. Sereyê na unîte de ameyo dîyarkerdiş ke wendekarî do na unîte de nê çîyan bimusê;

“Ma mektebê xu şînasneni u dani şînasnayîş.

Ma banê xu u çîmeyanê ey museni.

Ma kulubanê mektebi şînasneni” (Kd, 49).

Beşê yewin “Mektebê Mî” de binbeşê “A”yî de wendekarêk xo dana şînasnayîş (Kd, 50). Binbeşê “B”yî de çend persî ameyê nuştîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke cewabanê nê persan goreyê paragrafi binusê (Kd, 50). Binbeşê “C”yî de resimêkî sinife ameyo dayîş û malzemeyê ke sinife de estê înan ser o ameyo nuştîş û ameyo waştîş ke wendekarî nameyê nê çîyan biwanê (Kd, 51). Binbeşê “Ç”yî de mamosteyek resimê malzemeyan nîşan dano û wendekarî ra nameyê nê malzemeyan perseno û wendekar zî cewab dano (Kd, 52). Binbeşê “D”yî de resimî ameyê dayîş û persî ameyê nuştîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nameyê malzemeyanê resimî binusê (Kd, 52). Binbeşê “E”yî de aktîvîteyêka CDye esto û wendekarî goşdarî kenê û nameyê malzemeyan ê yê ke CD de yenê telifkerdiş, binbeşê “E”yî de îşaret kenê (Kd, 52). Binbeşê “Ê”yî de hewt wendekarî qiseyî kenê û dersê ke hes kenê yewbînan rê vanê. Wendekaran ra ameyo waştîş ke nê paragrafan biwanê û ê zî dersanê ke hes kenê yewbînan rê vajê (Kd, 53). Binbeşê “F”yî de venganeyî estê û wendekaran ra ameyo waştîş ke goreyê paragrafan venganeyan pir bikerê (Kd, 54). Binbeşê “G”yî de klûbanê wendegehî ser o dîyalogî estê û wendekarî nê dîyalogan wanenê (Kd, 54). Binbeşê “Ğ”yî de nameyê wendekaran ameyê nuştîş û kîştê bînî de zî resimê klûban ameyê dayîş. Wendekaran ra ameyo

waştîş ke goreyê dîyaloganê binbeşê “G”yî de nameyanê wendekaran biresnê klûban (Kd, 55).

Beşê dîyin “Banê Mı” de binbeşê “A”yî de di wendekarî bananê xo ser o qiseyî kenê û bananê xo danê şinasnayîş (Kd, 56). Binbeşê “B”yî de aktîvîteyêka CDye esta û tayê resimî ameyê dayîş. Resimê “Wadeyê ronîştîşî”, “Wadeyê qıcan”, “Qıb”, “Baxçe”, “Eywan”, “Hemam”, “Destawxane” ameyê dayîş û wendekarî CDye ra taybetmendîyanê nê odeyan goşdarî kenê (Kd, 57). Binbeşê “C”yî de reyna tayê resimî ameyê dayîş û binê resiman de bi çend cumleyan nê cayê keyeyî ke resiman de yê ameyê şinasnayîş. Wendekaran ra ameyo waştîş ke goşdarî bikerê û dima ê bixor biwanê (Kd, 58). Binbeşê “Ç”yî de di stûnî estê û yewî de cumleyî ameyê dayîş û ê bînî de resimî ameyê dayîş. Wendekaran ra ameyo waştîş ke nê cumleyan û resman goreyê taybetmendîyan biresnê yewbînan (Kd, 59). Binbeşê “D”yî de tayê persî ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke goreyê banê xo cewabê nê persan bidê (Kd, 59). Binbeşê “E”yî de aktîvîteyêka CDye esta û wendekaran ra ameyo waştîş ke goşdarî bikerê û dima ê bixor biwanê (Kd, 60). Binbeşê “Ê”yî de tayê resimî ameyê dayîş û goreyê tayê taybetmendîyan qiyaskerdiş esto û wendekaran ra ameyo waştîş ke goreyê cumleyan resimê raştî îşaret bikerê (Kd, 60).

“Xebatî Musayîşî” yê unîteya hîrêyin de binbeşê “A”yî de wendekarî venganeyan pîr kenê (Kd, 61). Binbeşê “B”yî de resimî ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke binê resimî de nameyê ê çîyî binusê (Kd, 61). Binbeşê “C”yî de aktîvîteyêka CDye esta û wendekaran ra ameyo waştîş ke goşdarî bikerê û dima ê bixor biwanê (Kd, 62). Binbeşê “Ç”yî de tayê çekuyî ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke bi nê çekuyan cumleyan virazê (Kd, 62). Binbeşê “D”yî de tayê persî ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke goreyê paragrafe cewabê nê persan bidê (Kd, 63). Binbeşê “E”yî de reyna tayê persî ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke goreyê xo cewabê nê persan bidê (Kd, 63). Binbeşê “Ê”yî de aktîvîteya CDye esta. Tayê resimî ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke CDye goşdarî bikerê û resimê çekuyanê ke CDye de ameyê vatiş, nîşan bikerê (Kd, 63). Binbeşê “F”yî de resimêkê sinife ameyo dayîş. Wendekaran ra ameyo waştîş ke biewnîyê nê resimî û dima kitabê xo bigîrê û vîrê înan de çî mendibo binusê defterê

xo (Kd, 64). Peynîya na unîte da ameya dîyarkerdiş ke wendekaran na unîte de nê çîyan musayê:

“Ez hacetanê sınıf şımasnena/o.

Ez eşkena/o kuluba xu bîdi şıasnayîş.

Ez çımeyanê banê xu şıasnena/o.

Ez eşkena/o banê xu bîdi şıasnayîş.

Ez gırd-qıç, kılm-derg, zaf-tay ciya kena/o” (Kd, 64).

Beşê “Edeb u Adab” de na vateyê verênan ameya dayîş: “Heyfê bıza kol, bıza kel rê nêmaneno” (Kd, 65).

UNÎTEYA ÇARINE

Unîteya çarine ya kitabê yewinî “Leşe û Weşî” ya û 14 beşî hewênena. Beşê yewinî “Demê wendene” de “Leşa ma” ameya şıasnayîş. Kênekêk û lajekêk ser o endamê leşe ameyê dîyarkerdiş (Ky, 57). Beşê dîyinî de endamê sereyê însanan ameyê dîyarkerdiş. Di stûnan ra yewe de nameyê endamanê sereyê însanan ameyê nuştîş û stûna bîn de zî resimê endaman ameyê dayîş. Wendekaran ra ameyo waştîş ke nuşte û resiman biresnê yewbînan (Ky, 58). Beşê hîrêyinî “Demê goşdarîkerdene û wendene” de “Endamê leşa ma” ameyê dayîş. Endamê leşe ser o dîyalogêk ameya nuştîş (Ky, 59). Beşê çarinî de aktîvîteya venganeyan ameya dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê venganeyan pir bikerê (Ky, 59). Beşê pancinî “Demê kayî” de derheqê leşa merdimî xaçepersêk ameya dayîş (Ky, 60). Beşê şeşinî “Demê wendene” de aktîvîteya bi nameyê “Weşîya ma” ameya dayîş. Na aktîvîte bi resiman ameya xurtkerdiş (61). Beşê hewtinî “Demê nuştene” de derheqê pakî de resimî ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke resiman de Azad se keno binê resiman de binusê (Ky, 62). Beşê heştinî “Demê wendene” de insanî xo mîkroban ra senî pawenê ameyê resimkerdiş û nuştîş (Ky, 63). Beşê newinî “Demê nuştene” de aktîvîteya venganeyan ameya dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê venganeyan bi çekuyanê “perpûn, roj, vîtamîn û awe” pir bikerê (Ky, 64). Beşê desî “Demê wendene û qiseykerdene” de ma xo senî nêweşîyan ra pawenê bi tayê cumleyan

ameyê nuştîş (Ky, 64). Beşê 11. “Demê nuştene” de cumleyê nêtemamkerde ameyê nuştîş û çekuya pozîtîf û negatîf ameyê nuştîş. Wendekaran ra ameyo waştîş ke goreyê vateyê cumleye çekuya raşt biweçînê û binusê (Ky, 65). Beşê 12. “Demê wendene” de “Hetkarîya lezkarî” ameya şinasnayîş û çenteyê hetkarîya lezkanî de çi estê ameyê nuştîş (Ky, 66). Beşê 13. “Demê nuştene” de aktîvîteya “esto, çin o” ameya dayîş. Nameyê tayê çîyan ameyê nuştîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke vera çekuyan de goreyê çenteyê hetkarîya lezkanî mîyan de çi estê û çi çinî yê binusê (Ky, 67). Beşê 14. “Demê nuştene” de aktîvîteya venganeyan ameya dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê venganeyan pir bikerê (Ky, 67).

Unîteya çarine ya kitabê dîyinî “Leş u Weşî” ya. Na unîteye de di beşî estê, beşê yewin “Leşa Ma” û beşê dîyin zî “Paki u Weşî” ya. Sereyê na unîte de ameyo dîyarkerdiş ke wendekarî do na unîte de nê çîyan bimusê;

“Ma leşa xu şinasneni.

Ma waslayanê xu şinasneni.

Ma leşa xu seni pak geni?

Ma xu nêweşî ra seni paweni?” (Kd, 67).

Unîteya çarin beşê “Leş u Weşî” de binbeşê “A”yî de aktîvîteya CD ye esta. Leşê lajekêkî ameyo dayîş û endamê leşî ameyê dîyarkerdiş. Wendekaran ra ameyo waştîş ke CDye goşdarî bikerê û nameyê endaman biwanê (Kd, 68). Binbeşê “B”yî de reyna aktîvîteyêka CDye esta û endamê sereyê merdîman ameyo dîyarkerdiş. Wendekaran ra ameyo waştîş ke goşdarî bikerê û ê zî nameyê endaman biwanê (Kd, 69). Binbeşê “C”yî de dîyalogêk ameya dayîş. Di wendekarê lajekî endamanê leşa merdîman ser o qiseyî kenê (Kd, 69). Binbeşê “Ç”yî de aktîvîteyêka CDye esta. Tîya de endamî taybetmendîyanê xo vanê û resiman de zî nê qiseyê CDye ameyê nuştîş. Wendekaran ra ameyo waştîş ke goşdarî bikerê û dima ê zî biwanê (Kd, 70). Binbeşê “D”yî de tayê persî ameyê dayîş. Nê persî endamanê leşe ser o yê. Wendekaran ra ameyo waştîş ke cewabê nê persan goreyê CDye û resiman bidê (Kd, 70). Binbeşê “E”yî de di stûnî estê. Yewî de nuşte û ê bînî de zî resimî ameyê dayîş. Wendekaran ra ameyo waştîş ke goreyê vateyî nê resiman û cumleyan biresnê yewbînan (Kd, 71).

Binbeşê “Ê”yî de aktîvîteyêka CDye esta û wendekaran ra ameyo waştîş ke goşdarî bîkarê û dima ê bixî nuştîyan biwanê (Kd, 72). Binbeşê “F”yî de nameyê tayê endaman û resimî ameyê dayîş. Wendekaran ra ameyo waştîş ke endamê ke nameyê înan ameyo nuştîş resiman de bivînê û nîşan bîkerê (Kd, 72). “Mıntıqaya Çoligî ra – Anonim” yew dêyîrêk ameya dayîş ke tede nameyê endaman estê (Kd, 73).

Beşê “Paki u Weşî” de binbeşê “A”yî de aktîvîteya CDye de resimî û bin de zî nuştîyî ameyê dayîş. Wendekaran ra ameyo waştîş ke veror goşdarî bîkerê û dima biwanê (Kd, 74). Binbeşê “B”yî de tayê resimî ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke resiman de çî yeno kerdene, binê resimî de binusê (Kd, 75). Binbeşê “C”yî de tayê cumleyî ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke cumleyan goreyê raştîyayîş û şaşîyayîşî dîyar bîkerê (Kd, 76). Binbeşê “Ç”yî de dîyalogêk ameya dayîş û na dîyaoge de tayê cewabî nêameyê nuştîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke cayanê vengî pîr bîkerê (Kd, 76). Binbeşê “D”yî de bi rayîrê CDye estanîkêk ameya dayîş û ameya nuştîş zî. Wendekaran ra ameyo waştîş ke goşdarîyê na estanîke bîkerê û dima ê bixî zî biwanê (Kd, 77). Binbeşê “E”yî de na estanîke ser o tayê persî ameyê persayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke cewabanê nê persan goreyê estanîke bîdê (Kd, 78). Binbeşê “Ê”yî de tayê çekuyî ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke bi nê çekuyan cumleyan virazê (Kd, 78). Binbeşê “F”yî de aktîvîteyêka CDye esta û wendekaran ra ameyo waştîş ke çekuyê ke CDye de ameyê vatiş nê binbeşî de resiman ser o nîşan bîkerê (Kd, 79).

“Xebatî Musayîşî” yê unîteya çarin de binbeşê “A”yî de tayê cumleyî ameyê dayîş. Nê cumleyan de tayê gureyî “raşt” ê û tayê gureyê “ğelet” ameyê dayîş. Wendekaran ra ameyo waştîş ke gureyê ke “raşt”ê û “ğelet” ê binusê (Kd, 80). Nê gureyî goreyê başîyayîş û nêbaşîyayîş biameyêne namekerdiş do hîna weş bibîyayêne. Binbeşê “B”yî de xaçpersêk ameya dayîş û tede endamê leşe estê (Kd, 80). Binbeşê “C”yî de endamê leşa merdîman bi resiman ameyê dayîş û bin de zî nameyê endaman ameyê nimrekerdiş. Wendekaran ra yeno waştîş ke nimreyê çekuyan resiman ser o binusê (Kd, 81). Binbeşê “Ç”yî de persêk ameya persayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke paragrafêk binusê. Na perse wîna ya: “Şîma xu nêweşî ra seni paweni binusên” (Kd, 81). Peynîya na unîte da ameya dîyarkerdiş ke wendekaran na unîte de nê çîyan musayê:

“Ez leşa xu şinasnena/o.

Ez waslayanê leşa xu ciya kena/o.

Ez pakiya leşa xu zana/o.

Ez nameyê çend nêweşiyen zana/o” (Kd, 81).

Beşê “Edeb u Adab”î de hedîsêk ameya dayîş: “Paki nimeyê iman a” (Kd, 82).

UNÎTEYA PANCINE

Unîteya pancine ya kitabê yewinî “Demserre û Serrname” ya û 23 beşan ra ameya ca. Beşê yewinî “Demê goşdarîkerdene û wendene” de “Demserre” ameya şinasnayîş. Hêlîne derheqê “Wisar” de qisey kena (Ky, 71). Beşê dîyinî “Demê nuştene” de derheqê wisare de tayê cumleyî ameyê nuştîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê cumleyan goreya raştbiyayîş û xeletbiyayîşî nîşan bikerê (Ky, 72). Beşê hîrêyin “Demê goşdarîkerdene û wendene” de Azad derheqê “Hamnan”î de qisey keno (Ky, 73). Beşê çarinî “Demê nuştene” de cumleyê nêtemamkerde ameyê nuştîş û çekuya pozîtîf û negatîf ameyê nuştîş. Wendekaran ra ameyo waştîş ke goreyê vateyê cumleye çekuya raşt biweçînê û binusê (Ky, 74). Beşê pancinî “Demê goşdarîkerdene û wendene” de Beybûne derheqê “Payîz”î de qisey kena (Ky, 75). Beşê şeşinî “Demê nuştene” de tayê cumleyî ameyê nuştîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke cumleyanê raştan bi herfa “R”, cumleyanê xeletan bi herfa “X” nîşan bikerê (Ky, 76). Beşê hewtinî “Demê goşdarîkerdene û wendene” de Seîd derheqê “Zimistan”î de qisey keno (Ky, 77). Beşê heştinî “Demê nuştene” de aktîvîteya venganeyan ameya dayîş û çekuya pozîtîf û negatîf ameyê nuştîş. Wendekaran ra ameyo waştîş ke goreyê vateyê cumleye çekuya raşt biweçînê û binusê (Ky, 78). Beşê newinî “Demê wendene” de “Rewşa hewayî” ameya resimkerdiş û nuştîş (79). Beşê desî “Demê şîre” de şîrêka bi nameyê “Varan” ameya nuştîş (Ky, 80). Beşê 11. “Demê wendene” de nameyê aşmîyan ameyê nuştîş (Ky, 81). Beşê 12. “Demê nuştene” de derheqê mangan de tayê persî ameyê persayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke cewabanê nê persan binusê (Ky, 82). Beşê 13. “Demê kayî” de nameyê aşmîyan bi hawayêko herfî tê mîyan de bê ameyê nuştîş û wendekaran ra ameyo

waştîş ke bi nê herfan nameyê aşmîyan yanê mengan binusê (Ky, 82). Beşê 14. “Demê wendene” de mengê demserreyan ameyê dayîş (Ky, 83). Beşê 15. “Demê wendene” de nameyê rojanê hewteye ameyê şinasnayîş (Ky, 84). Beşê 16. “Demê nuştene” de nameyê rojan bi hawayêko herfî tê mîyan de bê ameyê nuştîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke bi nê herfan nameyê rojan binusê (Ky, 84). Beşê 17. “Demê kayî” de nameyê rojan rêz bi rêz ameyê nuştîş labelê tayê cayan de nêameyê nuştîş. Wendekaran ra ameyo waştîş ke goreyê rêzî nameyê rojan binusê (Ky, 84). Beşê 18. “Demê goşdarîkerdene û wendene” de derheqê rojan de dîyalogêk ameya dayîş (Ky, 85). Beşê 19. “Demê nuştene” de aktîvîteya venganeyan ameya dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê venganeyan bi çekuyanê “sipêde, nêroje û şewe” pir bikerê (Ky, 85). Beşê 20. “Demê qiseykerdene” de saetî ameyê dayîş (Ky, 86). Beşê 21. “Demê nuştene” de saetî ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê saetan bi hawayêko nuşteki binusê (Ky, 87). Beşê 22. “Demê wendene” de bi sernameyê “Roşanê Newroze” nuştêyêk ameya dayîş (Ky, 88). Beşê 23. “Demê kayî” de tayê cumleyî ameyê nuştîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke cumleyanê raştan bi herfa “R”, cumleyanê xeletan bi herfa “X” nîşan bikerê (Ky, 89).

Unîteya pancine ya kitabê dîyînî “Mewsim u Teqwim ” ya. Na unîteye de çar beşî estê, beşo yewin “Mewsimi”, beşo dîyin “Aşmi”, beşo hîrêyin “Roci” û beşo çarin zî “Saeti” yê. Sereyê na unîte de ameyo dîyarkerdiş ke wendekarî do na unîte de nê çîyan bimusê;

“Ma mewsiman şinasneni.

Ma nameyê aşman museni.

Ma rocanê hefteyi museni.

Saet çend a?” (Kd, 85).

Beşê yewinî “Mewsimi” de, binbeşê “A”yî de aktîvîteya CDye esta û deyîrêka bi nameyê “Wesar” ameya dayîş. Wendekaran ra ameyo waştîş ke na deyîre goşdarî bikerê (Kd, 86). Binbeşê “B”yî de aktîvîteya CDye esta û deyîrêka bi nameyê “Amnan” ameya dayîş. Wendekaran ra ameyo waştîş ke na deyîre goşdarî bikerê (Kd, 86). Binbeşê “C”yî de aktîvîteya CDye esta û deyîrêka bi nameyê “Payiz”

ameya dayîş. Wendekaran ra ameyo waştîş ke na deyîre goşdarî bikerê (Kd, 87). Binbeşê “D”yî de reyna aktîvîteya CDye esta û deyîrêka bi nameyê “Zımîstan” ameya dayîş. Wendekaran ra ameyo waştîş ke na deyîre goşdarî bikerê (Kd, 87). Binbeşê “D”yî de aktîvîteyêka venganeyan esta û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê venganeyan goreyê zanabîyayîşê xo yê mewsiman ser o pir bikerê (Kd, 88). Binbeşê “E”yî de mewsiman ser o tayê persî ameyê persayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke cewabê nê persan binusê (Kd, 88). Binbeşê “Ê”yî de tayê cumleyî ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê cumleyan goreyê raştîyayîş û xeletbîyayîşî nîşan bikerê (Kd, 88). Binbeşê “F”yî de aktîvîteya CDye esta. Tayê resimî ameyê dayîş û binê resiman de zî nameyê înan ameyo nuştîş. Wendekaran ra ameyo waştîş ke goşdarîyê CDye bikerê û nê aktîvîteyî biwanê (Kd, 89).

Beşê dîyînî “Aşmî” de, binbeşê “A”yî de aktîvîteya CDye esta. Tayê resimî ameyê dayîş û binê resiman de zî aşmîyê mewsiman ameyê nuştîş. Wendekaran ra ameyo waştîş ke goşdarîyê CDye bikerê û nê aktîvîteyî biwanê (Kd, 90). Binbeşê “B”yî de dîyalogêk ameya dayîş. Na dîyalog bi CDye ameya xurtkerdiş. Di cinî mabeynê xo de mewsiman ser o qîseyî kenê. Wendekaran ra ameyo waştîş ke goşdarî bikerê û dima na dîyaloge biwanê (Kd, 91). Binbeşê “C”yî de mewsiman ser o tayê persî ameyê persayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke cewabê nê persan binusê (Kd, 92). Binbeşê “Ç”yî de nameyê mewsiman ameyê nuştîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke aşmîyê nê mewsiman binî de binusê (Kd, 92). Binbeşê “D”yî de aşmîyan ser o tayê cumleyî ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê cumleyan goreyê raştîyayîş û xeletbîyayîşî nîşan bikerê (Kd, 93). Binbeşê “E”yî de herfê nameyê aşmîyan tîmîyan de ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke bi nê herfan nameyê aşmîyan bi hawayêko raşt binusê (Kd, 93). Dima aşmîyan ser o yew şîire ameya nuştîş (Kd, 94).

Beşê hîrêyînî “Roci” de binbeşê “A”yî de aktîvîteya CDye esta. Tayê resimî ameyê dayîş û binê resiman de zî merdimê ke resiman de yê kam roj se kenê ameyo nuştîş. Wendekaran ra ameyo waştîş ke goşdarîyê CDye bikerê û nê aktîvîteyî biwanê (Kd, 95). Binbeşê “B”yî de nê resiman ser o aktîvîteya venganeyan ameya nuştîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê venganeyan goreyê aktîvîteya “A”yî pir bikerê (Kd, 96). Binbeşê “C”yî de rojan ser o tayê cumleyî ameyê dayîş û

wendekaran ra ameyo waştîş ke nê cumleyan goreyê raştbiyayîş û xeletbiyayîşî nîşan bikerê (Kd, 96). Binbeşê “Ç”yî de herfa yewin a rojan ameya nuştîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nameyê rojan temam bikerê (Kd, 96).

Beşê çarinî “Saetî” de binbeşê “A”yî de aktîvîteya CDye ameya dayîş. Reqemî 20 ra heta 30 rêz bi rêz û 30 ra heta 100 zî des bi des ameyê dayîş. Wendekaran ra ameyo waştîş ke goşdarîyê CDye bikerê û dima ê bixozî biwanê (Kd, 97). Binbeşê “B”yî de saetêk ameya xêzkerdiş û wendekaran ra ameyo waştîş ke biwanê û na saete ser o qiseyî bikerê (Kd, 98). Binbeşê “C”yî de aktîvîteyêka CDye ameya dayîş. Saetî ameyê xêzkerdiş û binê înan de zî nuşteki saet çend a ameyo nuştîş. Wendekaran ra ameyo waştîş ke goşdarîyê CDye bikerê û dima ê bixozî nê saetan biwanê (Kd, 99). Binbeşê “Ç”yî de saetî ameyê xêzkerdiş û wendekaran ra ameyo waştîş ke binê nê resiman de saet çend a binusê (Kd, 99). Binbeşê “D”yî de resimî ameyê dayîş û resiman ser o saetî ameyê nuştîş. Wendekaran ra ameyo waştîş ke biewnîyê nê resiman û nê saetan de ê se kenê vajê (Kd, 100).

“Xebatî Musayîşî” yê unîteya pancin de binbeşê “A”yî de dîyalogêk ameya nuştîş û na dîyaloge bi CDye zî ameya xurtkerdiş. Wendekaran ra ameyo waştîş ke goşdarîyê CDye bikerê û na dîyaloge biwanê (Kd, 101). Binbeşê “B”yî de goreyê na dîyaloge çend persî ameyê persayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke cewabê nê persan bidê (Kd, 102). Binbeşê “C”yî de resimê mewsiman ameyê xêzkerdiş û wendekaran ra ameyo waştîş ke kam mewsime de se kenê binusê (Kd, 102). Peynîya na unîte da ameya dîyarkerdiş ke wendekaran na unîte de nê çîyan musayê:

“Ez eşkena/o mewsiman ciya bikeri.

Ez nameyê aşman zana/o.

Ez zana/o kamci mewsim dî kamci aşmi esti.

Ez rocanê hefteyî şinasnena/o.

Ez zana/o saet çend a” (Kd, 102).

Beşê “Edeb u Adab”î de yew resim ameyo dayîş. Binê resimî de zî sûreyêk ameya nuştîş. “Dadi, babi u merdîmanê xu rê holi bikerên. (Enfal-75)”. Resimî de

kalêk nêweş o û dergbîyaye yo. Ey het de di cinî yew camêrd û yew qeç estê. Camêrd kursî ser o ronîşte yo û cinîya ciwan û cinîya pîr pay ra vinderde yê. no resim û na hedîs yewbînan nêgînê çunke ganî cinîya pîr kursî ser o ronîştayêne. Û hem zî nê resimî rolê cinîyan ê yê ke komelî înan ser o bar kerdê girewto xo mîyan û no resim seyyewbînannêbîyayîşê zayendîyê komelkî xurt keno (Kd, 103).

UNÎTEYA ŞEŞINE

Unîteya şeşine ya kitabê yewinî “Werden û Şimitenê Ma” ya û 11 beşan ra ameya ca. Beşê yewinî “Demê wendene û qiseykerdene” de seba “Werdene û şimitenê ma” nimûneyî ameyê dayîş (Ky, 93). Beşê dîyînî “Demê nuştene” de aktîvîteya venganeyan ameya dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê venganeyan bi “weno” û “şimeno” pir bikerê. Nê venganeyî nê yê:

“Ez nan	Ez xoşawe
Ti şit	Ti penîr
O awe	A do
Ma zebeşe	Şima awmeywe
Ê germîya doayne	Ê mast” (Ky,

94).

Seba nê cumleyan tena karê yanê fîlê “weno” û “şimeno” qîm nêkeno. “weno” û “şimeno” tena seba zemîrê “O”yî derbasdar o. Ganî karê werdiş û şimitişî seba zemîranê bînan zî biamêyene nuştîş. Sey nimûne ma nimûneyê “Ti şit”yî ser o qisey bikerê. Eke “Ti” makî bo ganî karê şimitişî zî goreyê makîbîyayîşê zemîrî bêro şuxulnayene. “Ti şit şimena”. Eke “Ti” nerî bo ganî karê şimitişî zî goreyê nerîbîyayîşê zemîrî bêro şuxulnayene. “Ti şit şimenî”. Ma nimûneyêkî bînî bidê; “Ê mast”. “Ê” zemîrê zafhûmar ê û ganî karê werdişî zî goreyê zafhûmarbîyayîşê zemîrî bêro şuxulnayene. “Ê mast wenê”. Coka nuştîşê “weno” û “şimeno” tena kêmi yê û ganî “wena, wenî, weno, wenê, şimena, şimenî, şimeno, şimenê” bêameyêne nuştîş. Beşê hîrêyînî “Demê wendene û qiseykerdene” de “Werdê welatê ma” ameyê şinasnayîş (Ky, 95). Beşê çarin “Demê

kayî” de nameyê werdan û bajarê ke bi nê werdan namdar ê, têmîyan de ameyê nuştiş. Wendekaran ra ameyo waştiş ke nê werdan û bajarê înan biresnê yewbînan (Ky, 96). Beşê pancinî “Demê wendene” tayê werdî ameyê resimkerdiş û nuştiş (Ky, 96). Beşê şeşinî “Demê qiseykerdene û nuştene” de wendekaran ra ameyo waştiş ke ê zî “nameyanê tayê werdanê mintiqaya xo vajîn û binusîn” (Ky, 97). Beşê hewtinî “Demê wendene” de tayê pêwerî ameyê resimkerdiş û nameyê înan ameyê nuştiş (Ky, 97). Beşê heştinî “Demê qiseykerdene û nuştene” de wendekaran ra ameyo waştiş ke ê zî “nameyanê tayê pêweranê mintiqaya xo vajîn û binusîn” (Ky, 98). Beşê newinî “Demê wendene” de nameyê tayê meşrubatan ameyê nuştiş (Ky, 98). Beşê desin “Demê qiseykerdene û nuştene” de wendekaran ra ameyo waştiş ke ê zî “nameyanê tayê meşrubatanê mintiqaya xo binusîn” (Ky, 98). Beşê 11. “Demê kayî” de xaçepersêk ameya dayîş û wendekaran ra ameyo waştiş ke nameyanê meşrubatan û werdan xaçeperse de bivînê (Ky, 99).

Unîteya şeşine ya kitabê dîyinî “Wer u Şımıtış” a. Na unîteye de di beşî estê, beşo yewin “Fêki u zerzewat” û beşo dîyin zî “Wer u şımıtış” ê. Sereyê na unîte de ameyo dîyarkerdiş ke wendekarî do na unîte de nê çîyan bimusê;

“Ma fêkiyan şınasneni.

Ma zerzewati şınasneni.

Ma weran museni.

Ma rengan museni” (Kd, 105).

Beşê yewin “Fêki u zerzewat” binbeşê “A”yî de tayê resimê fêkîyan ameyê xêzkerdiş û binê resiman de nameyê fêkîyan ameyo nuştiş. Na aktîvîte bi CDye zî ameya xurtkerdiş (Kd, 106). Binbeşê “B”yî de mabênê di wendekaran de dîyalogêk ameya dayîş. Na aktîvîte zî bi CDye ameya xurtkerdiş. Wendekaran ra ameyo waştiş ke goşdarîyê CDye bikerê û na dîyaloge biwanê (Kd, 107). Binbeşê “C”yî de na dîyaloge ser o tayê persî ameyê persayîş û wendekaran ra ameyo waştiş ke cewabanê nê persan bimusê (Kd, 108). Binbeşê “Ç”yî de resimê fêkîyan ameyê dayîş û ameyo persayîş ke bexçeyê keyeyê Ehmedî de kamcî fêkîyî estê. Na aktîvîte bi aktîvîteya “C”yî girêdaye ya (Kd, 108). Binbeşê “D”yî de resimê tayê zerzewatan ameyê

xêzkerdiş û binê resiman de zî nameyê înan ameyo nuştiş. Na aktîvîte bi CDye ameya xurtkerdiş. Wendekaran ra ameyo waştiş ke goşdarîyê CDye bikerê û dima na aktîvîteye biwanê (Kd, 109). Binbeşê “E”yî de mabeynê di kênekan de dîyalogêk ameya nuştiş û na dîyalog bi CDye ameya xurtkerdiş. Wendekaran ra ameyo waştiş ke goşdarîyê CDye bikerê û dima na aktîvîteye biwanê (Kd, 110). Binbeşê “Ê”yî de dîyaloge ser o tayê persî ameyê persayîş û wendekaran ra ameyo waştiş ke cewabanê nê persan binusê (Kd, 111). Binbeşê “F”yî de resimê zarzawatan ameyê dayîş û ameyo persayîş ke bexçeyê keyeyê Ehmedî de kamcî zerzewatî estê. Na aktîvîte bi aktîvîteya “Ê”yî girêdaye ya (Kd, 111).

Beşê dîyinî “Wer u Şimitîş” de binbeşê “A”yî de tayê resimî werdî ameyê xêzkerdiş û binê nê resiman de nameyê nê werdîyan ameyê nuştiş. Na aktîvîte bi CDye ameya xurtkerdiş. Wendekaran ra ameyo waştiş ke goşdarî bikerê û dima biwanê (Kd, 112). Binbeşê “B”yî de di lajekî û cinîyêk maseyê werdî ser o ronîşte yê û qiseyî kenê. Na aktîvîte zî bi CDye ameya xurtkerdiş. Wendekaran ra ameyo waştiş ke goşdarî bikerê û dima biwanê (Kd, 112). Binbeşê “C”yî de menuyê werdî û şimitîşî ameyê dayîş û tayê resimê werdî û şimitîşî ameyê nimrekerdiş. Wendekaran ra ameyo waştiş ke biewnîyê resiman û kam çî wazeno nimreyê ci vajo (Kd, 113). Binbeşê “Ç”yî de resimêk ameyo xêzkerdiş. Dayîkêk û keynaya xo kulinde de qiseyî kenê. Dayîk şamî pewjena. Dîyalogêk mabênê înan de derbas beno (Kd, 114). Binbeşê “D”yî de çend persî na dîyaloge ser o ameyê persayîş û wendekaran ra ameyo waştiş ke cewabanê nê persan binusê (Kd, 115). Binbeşê “E”yî de tayê çekuyî ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştiş ke bi nê çekuyan cumleyî virazê (Kd, 115). Binbeşê “Ê”yî de ameyo waştiş ke wendekarî cayanê namdar ê şariştanê xo binusê (Kd, 115). Binbeşê “F”yî de rengî ameyê dayîş û na aktîvîte bi CDye ameya xurtkerdiş (116). Binbeşê “G”yî de rengê çîyan ameyê dayîş (Kd, 116).

“Xebati Musayîşî” yê unîteya pancin de binbeşê “A”yî de nuşteyêk ameya dayîş û na nuşte bi CDye bi hawayêko vengin ameya xurtkerdiş. Wendekaran ra ameyo waştiş ke goşdarî bikerê û biwanê (Kd, 117). Binbeşê “B”yî de çend persî ameyê persayîş û wendekaran ra ameyo waştiş ke goreyê nuşteyî cewabanê nê persan binusê (Kd, 117). Binbeşê “C”yî de resimî ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo

waştîş ke çekuyan mîyan ra nameyê resimî biweçînê (Kd, 118). Peynîya na unîte da ameya dîyarkerdiş ke wendekaran na unîte de nê çîyan musayê:

“Ez fêki şınasnena/o.

Ez zerzewat şınasnena/o.

Ez weri arayi ciya kena/o.

Ez weran şınasnena/o” (Kd, 118).

Beşê “Edeb u Adab”î de vateyêka verênan ameya nuştîş. “Dest destî şuweno, dest ageyreno riy şuweno” (Kd, 119).

UNÎTEYA HEWTINE

Unîteya hewtine ya kitabê yewinî “Kay û Sanike” ya û 19 beşan ra ameya ca. Beşê yewinî “Demê kayî” de kaya “nimitik”î ameya xêzkerdiş û nuştîş (Ky, 103). Beşê dîyinî “Demê wendene” de tayê kayî ameyê resimkerdiş û nameyê înan binê resimî de ameyê nuştîş. Nê kayî nimitik, lenglengo, çûnçûwa û xare yê (Ky, 104). Ma do nê kayan beşê Zayendîyê Komelkî de akerê û ci ser o vinderê. Beşê hîrêyinî “Demê kayî” de kayê “Heval hevaloşkê” ameyo nuştîş (Ky, 105). Beşê çarinî “Demê qiseykerdene û nuştene” de wendekaran ra ameyo waştîş ke ê zî kayêk vajê û binusê (Ky, 105). Beşê pancinî “Demê lezvatokî” de lezvatokêk ameya nuştîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê lezvatokî biwanê (Ky, 105). Beşê şeşinî, beşê hewtinî “Demê qiseykerdene” de lezvatokî ameyê nuştîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê lezvatokan biwanê (Ky, 106). Beşê heştinî “Demê qiseykerdene” de wendekaran ra ameyo waştîş ke ê zî lezvatokêk binusê (Ky, 106). Beşê newinî “Demê çibenokî” de çibenokêk ameya persayîş (Ky, 107). Beşê desinî “Demê çibenokî” de di çibenokê matematîkî ameyê persayîş (Ky, 107). Beşê 11. “Demê çibenokî” de hîrê heb çibenokî ameyê persayîş (108). Beşê 12. “Demê wendene” de di fiqrayî ameya nuştîş (Ky, 109). Beşê 13. “Demê nuştene” de wendekaran ra ameyo waştîş ke ê zî fiqrayêk bimusê û binusê (Ky, 109). Beşê 14. “Demê deyîrîkerdene” de deyîra bi nameyê “ZIWANÊ KURDKÎ” ameya dayîş (Ky, 110). Beşê 15. “Demê deyîrîkerdene” de wendekaran ra ameyo waştîş ke ê zî yewbînan reyde na deyîra ziwane kurdî vajê

(Ky, 110). Beşê 16. “Demê wendene” de sanikêka bi nameyê “Peynîya Zuran” ameya nuştîş (Ky, 111). Beşê 17. “Demê qiseykerdene û nuştene” de sanike ser o persêk ameya nuştîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke cewabê na perse vajê û binusê (Ky, 111). Beşê 18. “Demê wendene” de sanikêka bi nameyê “Çîrçîrike û Morcela” ameya nuştîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke na sanike biwanê (Ky, 112). Beşê 19. “Demê qiseykerdene û nuştene” de wendekaran ra ameyo persayîş ke mesajê na sanike vajê û binusê (Ky, 113).

Unîteya hewtine ya kitabê dîyinî “Xebata Serbest” a. Na unîteye de şeş beşî estê, beşê yewin “Edet”, beşê dîyin “Cayi rindi u tarixi”, beşê hîrêyin “Kay”, beşê çarin “Estanik”, beşê pancin “Vateyê verinan” û beşê şeşin zî “Dêki” yê.

Beşê yewin “Edet”î de nuştayêk ameya dayîş. Nê nuştayî de wendekaro ke nameyê ey Usman o û Usmanî “adabê ziyaret” ser o şeş afîşî hadire kerdê û mamosta zî nê afîşî aliqnayê panoye ser. nê şeş afîşan ra di hebî raşt nîyê û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê afîşanê xeletan bivînê (Kd, 122). Beşê dîyin “Cayi rindi u tarixi” de resimê cayê mandar ameyê dayîş (Kd, 123). Beşê hîrêyin “Wextê Kay”î de resimêk ameyo xêzkerdiş û resimî de hîrê kênekî lengleng kay kenê. Nuştayêk zî ameyo nuştîş (Kd, 124). Beşê çarin “Hobi” de bi resiman hobîyê qeçekan ameyê dayîş (125). Beşê pancin “Estanik” de estanika “Pir u Pîsing” ameya nuştîş (Kd, 126). Beşê “Dêki” de çibenokî ameyê persayîş. Nê çibenokan ra yew hetê pedagojî û perwedeyî ra qet munasib nîya: “Azan vendeno nîmac nêkeno, cini geno mare nêkeno” (Kd, 130). Ma do beşê Zayendîyê Komelkî de nay ser o vinderê. Beşê “Vateyê verinan” de des hebî vateyê verênan ameyê dayîş.

UNÎTEYA HEŞTINE

Unîteya heştine ya kitabê yewinî “Çalakîyê Serbestî” ya û 16 beşan ra ameya ca. Beşê yewinî “Demê wendene û qiseykerdene” de wendekarî demê xo yê serbestan de se kenê ameyê resimkerdiş û nuştîş (Ky, 117). Beşê dîyinî “Demê nuştene” de goreyê malumatanê beşê yewinî aktîvîteya venganeyan ameya dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê venganeyan goreyê malumatan pir bikerê (Ky, 117). Beşê hîrêyinî “Demê wendene û qiseykerdene” de reyna merdimî demê xo yê serbestan de se kenê ameyê resimkerdiş û nuştîş (Ky, 118). Beşê çarinî “Demê

nuştene” de goreyê malumatanê beşê hîrêyinî aktîvîteya venganeyan ameya dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê venganeyan goreyê malumatan pîr bikerê (Ky, 118). Beşê pancinî “Demê wendene û qiseykerdene” de reyna merdimî demê xo yê serbestan de se kenê ameyê resimkerdiş û nuştîş (Ky, 119). Tîya de ê yê ke top kay kenê lajek ê û rolê zayendîyê komelkî ameyo şuxulnayîş. Beşê şeşinî “Demê kayî” de di stûnan de çakuyî ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê çekuyan goreyê vateyî biresnê yewbînan (Ky, 119). Beşê hewtinî “Demê wendene û qiseykerdene” de reyna merdimî demê xo yê serbestan de se kenê ameyê resimkerdiş û nuştîş (Ky, 120). Beşê heştinî “Demê nuştene” de goreyê malumatanê beşê hewtinî aktîvîteya venganeyan ameya dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê venganeyan goreyê malumatan pîr bikerê (Ky, 120). Beşê newinî “Demê wendene” de “Cayê çalakîyan” ameyê resimkerdiş (Ky, 121). Beşê desinî “Demê kayî” de nameyê cayanê çalakîyan bi hawayêko herfî tê mîyan de bê, ameyê nuştîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke bi nê herfan nameyê cayanê çalakîyan bi hawayêko raşt binusê (Ky, 121). Beşê 11. “Demê wendene” de reyna “Cayê çalakîyan” ameyê resimkerdiş (Ky, 122). Beşê 12. “Demê kayî” de nameyê cayanê çalakîyan û resimê cayanê çalakîyan ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke name û resiman biresnê yewbînan (Ky, 123). Beşê 13. “Demê wendene” de reyna “Cayê çalakîyan” ameyê resimkerdiş (Ky, 123). Beşê 14. “Demê kayî” de nameyê cayanê çalakîyan û resimê cayanê çalakîyan ameyê dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke name û resiman biresnê yewbînan (Ky, 124). Beşê 15. “Demê wendene” de nuştêyêkî bi nameyê “Ez û kitabê mî” ameyo nuştîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê nuştêyî biwanê (Ky, 125). Beşê 16. “Demê kayî” de derheqê nuştêyî de tayê cumleyî ameyê nuştîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke cumleyanê raştan bi herfa R, cumleyanê xeletan bi herfa X nîşan bikerê (Ky, 125).

UNÎTEYA NEWINE

Unîteya newine ya kitabê yewinî “Trafîk û seyahet” ya û 16 beşan ra ameya ca. Beşê yewinî “Demê wendene” de çilayê trafîkî ameyê resimkerdiş û nuştîş (Ky, 129). Beşê dîyinî “Demê wendene” de qaydeyê trafîkî ameyê resimkerdiş û nuştîş (Ky, 129). Beşê hîrêyinî “Demê wendene” de nîşanê trafîkî ameyê resimkerdiş û nuştîş (130). Beşê çarinî “Demê goşdarîkerdene û wendene” de qaydeyanê trafîkî ser

o dîyalogêk ameya nuştîş (Ky, 131). Beşê çarinî “Demê kayî” de derheqê dîyalogî de tayê cumleyî ameyê nuştîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke cumleyanê raştan bi herfa R, cumleyanê xeletan bi herfa X nîşan bikerê (Ky, 131). Beşê şeşînî “Demê wendene” de ma bi çî seyahet kenê ameya resimkerdiş û nuştîş (132). Beşê hewtinî “Demê wendene” de nuştêyêkî bi nameyê “Wesayîte Xususî û Wesayîte Komresî” ameya nuştîş (Ky, 133). Beşê heştînî “Demê nuştene” de nuştêyê beşê hewtinî ser o tayê persî ameyê persayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke goreyê nuştêyî cewabanê nê persan binusê (Ky, 133). Beşê newînî “Demê wendene” de nuştêyêkî bi nameyê “Dîlane û keyeyê xo şînê tatîl” ameya nuştîş (Ky, 134). Beşê desînî “Demê nuştene” de nuştêyê beşê newînî ser o tayê persî ameyê persayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke goreyê nuştêyî cewabanê nê persan binusê (Ky, 134). Beşê 11. “Demê wendene” de “Cayê weş û tarîxî ”ameyê resimkerdiş û binê resiman de malumatê kilmî ameyê nuştîş (Ky, 135). Beşê 12. “Demê nuştene” de aktîvîteya venganeyan ameya dayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke nê aktîvîteye goreyê malumatê cayanê tarîxî pir bikerê (Ky, 136). Beşê 13. “Demê wendene” de “Ca û hetî” ameyê resimkerdiş û nuştîş (Ky, 137). Beşê 14. “Demê wendene” de derheqê ca û hetan malumatê kilmî ameyê nuştîş (Ky, 137). Beşê 15. “Demê wendene” de ca û hetan ser o dîyalogêk ameya nuştîş (Ky, 138). Beşê 16. “Demê nuştene” de dîyalogê beşê 15. ser o tayê persî ameyê persayîş û wendekaran ra ameyo waştîş ke goreyê dîyalogî cewabanê nê persan binusê (Ky, 139).

ERJNAYÎŞÊ UNÎTEYAN

Ma heme unîteya her di kitaban analîz kerdî û taybetmendîyê unîteyan nuştî. Ma eşkenê ney vajê ke; kitabo yewin wendene, nuştene, qiseykerdene û kayan ser o ameya hadirekerdene. Kitabo yewin de temayî goreyê kitabê diyînî hîna vêşî yê labelê aktîvîteyê ke kitabê yewinî de ameyê şuxulnayîş kêmî yê. Kitabê diyînî de temayî goreyê kitabê yewinî hîna kêmî yê labelê aktîvîteyê ke kitabê diyînî de ameyê şuxulnayîş hîna vêşî yê û musayîşê wendekaran ser o hîna bandorker ê. Aktîvîteyî çende vêşî bê, musayîşî ser o hende vêşî tesîr virazîyeno. Kitabê diyînî de aktîvîteyê wendiş, goşdarîkerdiş, nuştîş, qiseykerdiş, aktîvîteyê Cdye ameyê şuxulnayîş. Resimê ke kitabê yewinî de ameyê xêzkerdiş goreyê resimanê ke kitabê diyînî de

ameyê xêzkerdiş hîna tayn ê û kêmi yê. Her di kitaban de zî hetê gramerî ra xeletî estê û no hawa musayîşê wendekaran de tesîrêko negatîf virazeno.

Kitabo yewin zaf finî kewto tekraran û aktîvîte, tema û metnî dewlemend nîyê. Kitabê diînin de kêmi bê zî aktîvîte, tema û metnî goreyê kitabê yewinî vêşî yê. Kitabê yewinî de materyalê dîtbarî û eşnawitene çinî yê, kitabê diînin de materyalê dîtbarî çinî yê labelê materyalê eşnawitene estê.

Kitab	Hûmarê temayan	Hûmarê aktîvîteyan	Qîmbîyayîşê aktîvîteyê peymitişî
KURDÎ 5 Zazakî	10	159	Ma gore tema besî yê labelê aktîvîteyî tayn ê.
MEKTEBO MÎYANÎN ZAZAKÎ KITABÊ MUSNAYÎŞÎ	8	167	Ma gore temayî û aktîvîteyî tayn ê.

Tablo 2 Temayê ke her di kitaban de yê û qîmbîyayîşê aktîvîteyanê nê temayan

3. BEŞO HÎRÊYIN

MUQAYESEKERDIŞÊ HETÊ ZAYENDÎYÊ KOMELKÎ (GENDER) RA

Mehfûmê zayendî (sex), hetê bîyolojîk ê cinîbîyayîş û camêrdbîyayîşî, yanê makîbîyayîş û nerîbîyayîşê leşî pênas keno. Cinîbîyayîş û camêrdbîyayîş zî tena bi azayê zayendî ya girêdaye nîyê. Merdimêk azayê xo yê zayendî vinî bikero zayendê ci zî vinî nêbeno û zayendê ci nêvuryeno. Coka tena zayendîyê bîyolojîk nêşkeno zayendîye pênas bikero (Başar, 2014: 247). Zayendîyê komelkî (gender) zî cîyakerdişê goreyê tewgeran û zayendan o û rol û berpirsiyarîyê cinî û camêrdan gêno xo mîyan, malbatî mîyan de zîl dano û goreyê mekan û zemanî toşe gêno (Aktaş, 2011: 52). Zayendîyê komelkî (gender) cînsîyetê bîyolojîk ra cîya vateyêkî hewêneno. Qeçekî veror malbatî mîyan de musenê ke kênekbîyayîş û lajekbîyayîş çî yo û no zî rayîrî akeno ke rolê zayendîyê bêrê awankerdiş (Asan, 2010: 65). Rolê ke cinîyan ra û camêrdan ra yenê pawitiş goreyê her komelî, zayendîyê bîyolojîk ra ata goreyê vateyê binê cinîbîyayîş û camêrdbîyayîşî yanê goreyê zayendîyê komelkî ameyê awankerdiş. Her komel rol û berpirsiyariyê cinî û camêrdan goreyê taybetmendîyê xo awan kenê. Merdimêk, bi hawayêko kulturê komelî dir girêdaye makîbîyayîş û nerîbîyayîşî ra vejîyeno û beno cinî û camêrd. Zayendîyê komelkî, merdiman hetê psîko-sosyalî ra erjeno û înan sey cinî û camêrdî pênas keno (Dökmen, 2004: 38). Zayendê komelkî wina yeno pênaskerdene ke rol û berpirsiyarîyê ke hetê komelî ra cinî û camêrdan rê ameyê dayîş (Kaypak, 2014: 344). Rolê ke zayendan ser o yenê barkerdiş, bîyolojî ra eleqedar nîyê la bi rayîr û qaydeyê komelî dir girêdaye yê û amancê zayendîyê bîyolojîk no yo ke nê rolan bido domkerdiş. Nê rayîr û qaydeyê komelî, musayîşê binhişmendî yê ke prosesê komelbîyayîşî de veror malbatî mîyan de û dima zî perwerdeyî mîyan de xurt benê û resenê azê bînan. Sistemê pederşahî de remz û nîşaneyê ke cinîyan pênas kenê hetê cinîyan ra nêameyê awankerdiş. Seba ke hem cîhanê prîmîtîf û hem zî cîhanê şaristanî cîhanê camêrdan o, fikrê ke cinîyan ser o ameyê awankerdiş zî sereyê camêrdan ra vejîyayê (Millett, 2011: 83).

Goreyê îdeolojîyê zayendperestî cinîbîyayîş; her qadê komelî de pênasêbîyayîşê goreyê camêrdî yo. Cinîbîyayîş no yo ke, ganî têwgêrê ke aîdê camêrdî yê nîrê nîşandayîş, ganî hîs û fikirî goreyê camêrdî bêrê awankerdiş. Goreyê îdeolojîyê zayendperestî ganî cinî passîf bê, ganî hestîyar û zerîzîz bê ke aqilê xo hendê hîsanê xo nêşuxulnê. Bêçare bê û muhtacê camêrdî bê. Sînorê cinîyan mayebîyayîş û cinîya yew camêrdî bîyayîşî yo. Perwerdeyo ke cinîyan rê do bêro dayîş bi şertê ke do nê sînoran îxlal nêkero hetê komelî ra yeno qebulkerdiş (Helvacioğlu, 1996: 13). Coka hetê zayendîyê komelkî ra û hetê zayendperestîye ra cigêrayîşê dezgehanê perwerdeyî û taybetî zî cigêrayîşê kitabanê dersan zaf muhîm û hewce yo.

Sîstemê perwerdeyî de hem bi rayîranê prosesê zanayîşî ke wendegehan de yenê pêşkêşkerdene, hem zî bi kulturê ke wendegehan de yeno musnayîş, hukmê zayendperestî, rayîr û qaydeyê komelî reyna yenê xurtkerdiş (Özaydınlık, 2014: 106).

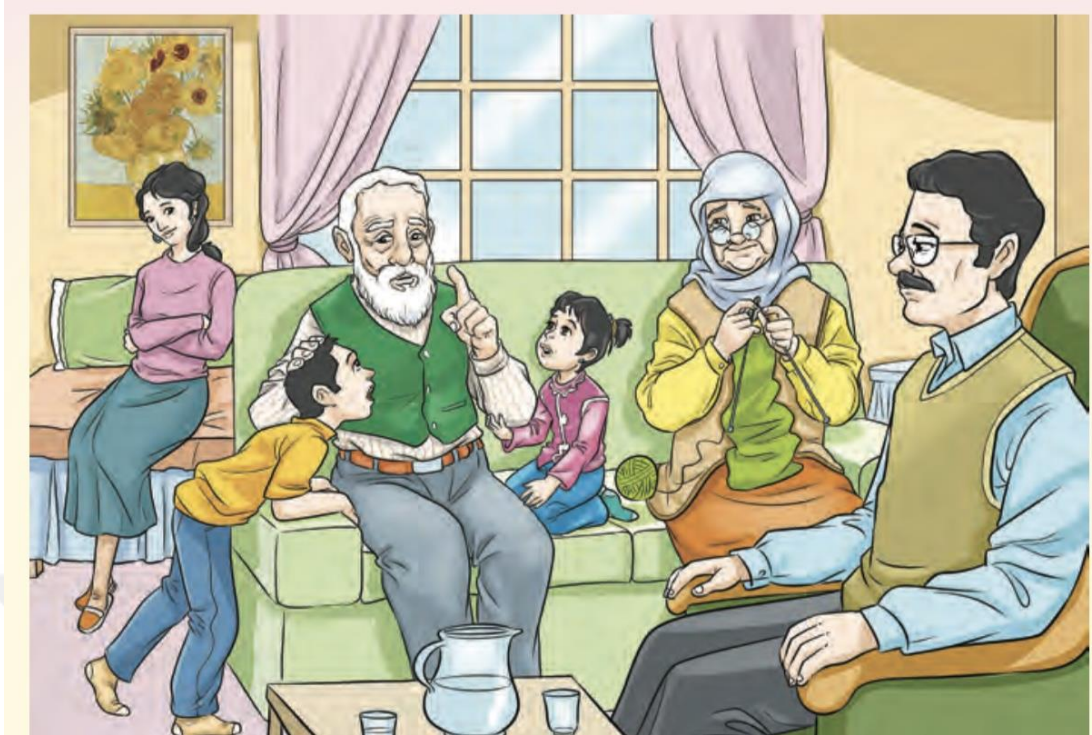
Tirkîya de awanîya komelî bandoreya camêrdî ser o ya û no hawa elbet sîstemê perwerdeyî ser o zî tesîrê xo viraştê. Rolê ke komelî cinî û camêrdan ser o bar kerdo verdibistanî ra heta peynîye dewam keno û qeçekî seyyewbînannêbîyayîşê nê rolan fehm nêkenê. Awanîya malbatî û komelî patrîyarkal o û sîstemê perwerdeyî zî nê sîstemê patrîyarkal dano xurtkerdene. Erj û rolê ke malbatî mîyan de qeçan ser o yenê barkerdiş, wendegehan de zî yenê domkerdene. Rolê ke kênek û lajekan ra yenê pawitiş, veror malbatî mîyan de bi hawayêko nîmite yan zî bi hawayêko eşkere yenê waştiş (Tan, 2000: 23). Wendegehan de bi rayîrê mamostayan, kitabanê dersan û bi rayîrê mufredatî seyyewbînannêbîyayîşê cînsîyetê komelkî yeno xurtkerdene (Sayılan, 2012: 49). No problemo seyyewbînannêbîyayîşê zayendîyê komelkî her qademeyê perwerdeyî de dom keno û coka seyyebînannêbîyayîşê zayendan sey tewirê tewr dîyarker û eşkere yo (Maya, 2013: 69). Dezgehê perwerdeyî seyyewbînannêbîyayîşê cînsîyetê komelkî xurt kenê û tewr newe ra awan zî kenê. Wendegehan de erj û rolê patrîyarkal û camêrdperestî wendekaran rê yenê musayîş (Asan, 2010: 66). Kitabê dersan bi hawayêko eşkere yan zî bi hawayêko nîmite û mîyanî têwgêrê ke hetê komelî ra ameyê qebûlkerdene, urf û adet û toreyan, mît û vatîşan neql kenê û fonksîyonê xo yê komelkî anê ca (Satılmış, 2019: 15). Bi nê

fonksîyonê xo kitabê dersan seba pawitişê sîstemê komelî û domkerdişê erjanê komelî rolêka gird gênê xo milî ser.

Lajekî palkursîyan ser o roşenê û cinî zî erdo roşenê. No kitab seba qeçê 9-10 serreyan ameyo hadirekerdene û qeçê ke nê serran de yê hîna hunerê fikirîyayîşê razberî qezenç nêkerdê û coka zanayîşê ke malbatî ra yan zî wendegêhî ra gênê sey zanayîşê raşt û mutleq qebûl kenê û no zanayîş hişmendîyê înan de ronîşeno. Zayendperestî nê kitabî de hem bi hawayêko dîyayîşkî û hem zî bi estanik û vateyê verênan ameyo dayîş.

Sey nimûne; wendekarê ke rîpelê 11., 25., 32., 50., 64. û 101. de ameyê resmkerdiş û dîyar o sinifa 5. de wendekar ê, sereyê nê wendekaran girewte yo. Bêguman seba ke wendekaran mîyan de dîn û bawerîyan ser o rêz û hurmat virazîyo resmê cinîyanê seregirewte zî ganî estibê.

Rîpelê 44. de malbatêk odeyî de ronîşte yê û sohbet kenê, maya qeçekan înan ra dûrî ronîşte ya û goşdarîyê înan kena, a nêdekewna sohbetî mîyan. Kulturê ma de veyvan rê rolêk ameyo dayîş ke ganî sîstemê perwerdeyî cehd bikerdayêne ke nê musayîşî bişiknayêne, veyvî malbatî ra dûrî roşenê û eyb o ke ê bi girdan ra, bi kal û pîran ra bikewê sohbetî mîyan. Nê mesajê ke bi hawayêko mîyanî (nimite) qeçan rê ameyê şirawitiş, hişmedîyê înan de ca gênê û têwgêr û fikirîyayîşê înan ser o tesîrdar ê. Bi nê hawayî seyyewbînannêbîyayîşê zayendîyê komelkî yeno pawitiş û neqlkerdiş. Nê kitabî de zî no rolê komelî nêameyo şiknayîş, ameyo domkerdiş û xurtkerdiş.

Şekil 1 Malbatêk sohbet keno la maya qeçekan înan ra dûrî ronîşte ya.

Rîpelê 103î yê kitabê dîyinî de qismê “EDEB U ADAB” de sûreyêk ameya dayîş. “Dadi, babi u merdîmanê xu rê holi bikerên. (Enfal-75)” Na sûre ser o resimêkî ameyo xêzkerdiş. Nê resimî de camêrd palkursî ser o ronîşte yo û cinî zî payan ser o vinderde yê. Sey ke ma vat, qeçê mabeynê 9-10 serran de yê hîna hunerê fikirîyayîşê razberî qezenç nêkerdê û coka zanayîşê ke malbatî ra yan zî wendegêhî ra gêne sey zanayîşê raşt û mutleq qebûl kenê. Qeçî do nê resimî ra fehm bikerê ke ganî camêrdî ronîşê û cinî zî payî ra vinderê. Kitabê dîyinî de her tim cinî kulinde de yê û şamî û werdişî virazenê (Varol û ê. b., 2017: 114). No zî hişmendîyê qeçan de musayîşêkî negatîf û zayendperest virazeno.

Unîteya yewine ya kitabê dîyinî de lezvatokî ameyê dayîş. Nê lezvatokî wina yê:

“Cayê camerdi cor dî beno.

Cayê cahili cêr dî beno.

Vatoğ va, vateyanê verinan veramedên.

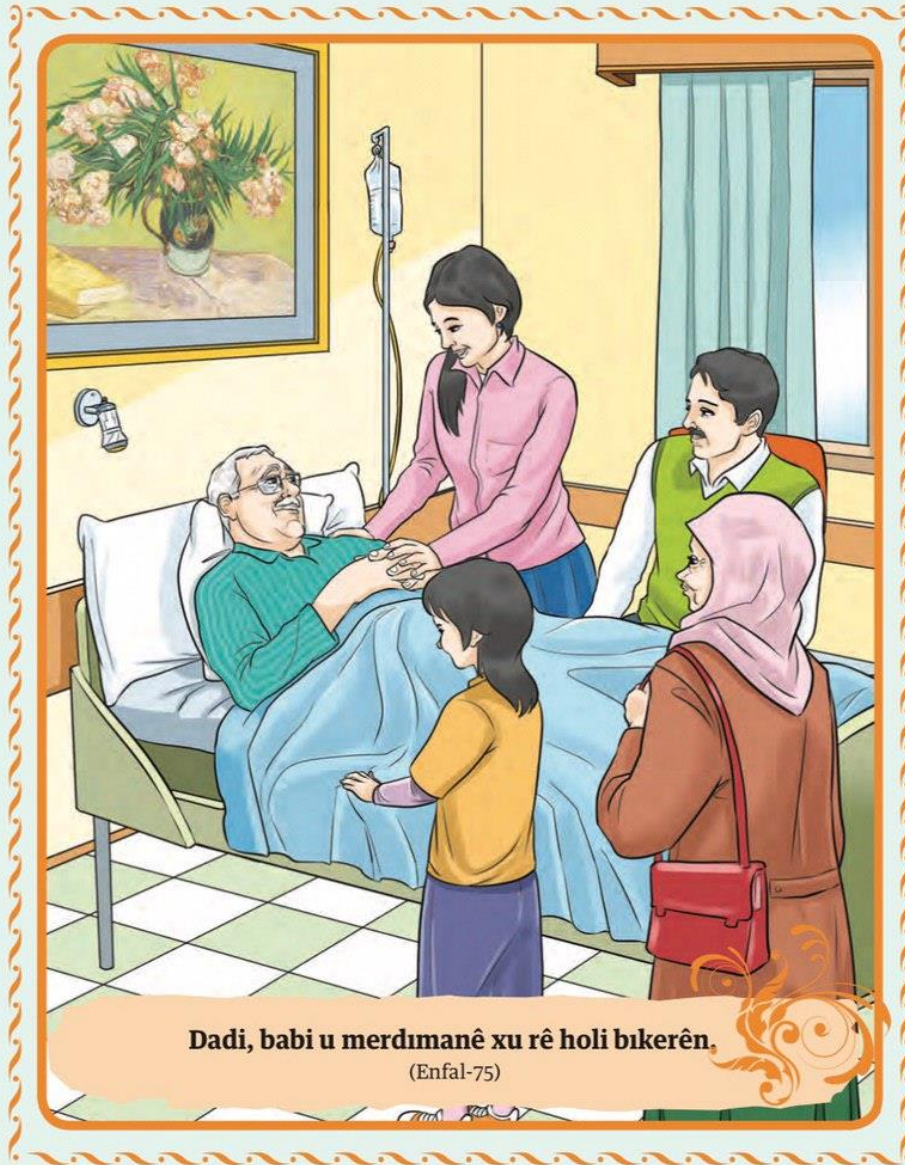
Verinan va, wa vatoği vateyanê ma vaci” (Kd, 16).

Nê lezvatokê ke tîya de ameyê dayîş, hêmayanê zayendîyê komelkî hewênênê û na xebata ma de ameyî rexnekerdiş. Çunke nê lezvatokan de camerdî sey cinsê berzî ameyê dayîş û hetê rolanê komelkî ra cayêko berz dayo camêrdan. No zî wendekaran ser o tesîrê xo do virazo û wendekarê lajekî do xo wendekaranê kênekan ra berz bivînê. Bi nê hawayî cîyakerdişê zayendan yeno xurtkerdiş (Helvacioğlu, 1996: 159).

Unîteya hîrêyîne ya kitabê dîyînî de Hesên darsa matematîkî ra, Usman darsa sporî ra Heyder darsa fenî ra hes kenê labelê Elîf darsa muzîkî ra Fatma darsa dînî ra û Şeyma darsa resimî ra hes kenê (Kd, 53). Dîyar o ke nê kitabî de elemanê zayendperestî estê û rolê kênekan ê yê ke komelî dîyar kerdê nê kitabî de zî ameyê xurtkerdene. Gureyî goreyê zayendperestîye ameyê barkerdîş. Nê kitabî de rolê zayendan newe ra ameyê awankerdiş û sîstemo camêrdperest nê kitabî de ameyo awankerdene û xurtkerdene. Eleman û resimê ke nê kitabî de ameyê şuxulnayîş, zayendîyê komelkî danê domkerdene.

Unîteya pancine de resimêk ameyo xêzkerdiş. Nê resimî de kalêk nêweş o û cayî mîyan de dergbîyaye yo. Ey het de di cinî, yew camêrd û yew qeç estê. Camêrd kêlekê kalî de kursî ser o ronîşte yo û cinîya ciwan û cinîya pîr pay ra vînderde yê. Nê resimî rolê cinîyan ê yê ke komelî înan ser o bar kerdê girewto xo mîyan û no resim seyyewbînannêbîyayîşê zayendîyê komelkî xurt keno (Kd, 103).

ZİYARET

Şekil 2 Camêrd palkursî ser o ronîşte yo û cinîya ciwan û cinîya pîr pay ra vinderde yê.

Kitabê dîyinî de tena cinî kulinde de şamî virazena û firaqan şuwena. Nê rolê ke komelî milê cinîyan ser o bar kerdo nê kitabî de zî ameyê şuxulnayene. Kêneka

qeç zî seba ke nê rolî qeçekeyî ra bigîro cinîya kulinde het de ameya resimkerdiş. No rol maye ra ravêreno kêneke. Unîteya şeşin de nimûneyêk wina esta (Kd, 114).

UNITEYA
6.

QISIMÊ DIYIN • WER U ŞIMITIŞ

Ç

Goştari bikerên u bîwanên

Gulizar: Dayê tî se kena?

Dadi: Ez wer pocena.

Gulizar: Tî çita pocena?

Dadi: Ez mastuwa, zerbet u xoşaw virazena.

Gulizar: Tî mastuwa pê çitayî virazena?

Dadi: Ez pê rîz, du u run virazena.

Gulizar: Tî mastuwa seni virazena?

Dadi: Ez verco du girênena, dîma rîz kena miyan. Heta hest bo ez pocena.

Peyni dî zi run kena ser.

Gulizar: Emşo şamiya ma weş a. Ez mastuwa ra zaf hes kena.

Şekil 3 Cinî kulinde de şamî virazena û kênek zî aye het de nê rolî gêna.

Unîteya hewtine ya kitabê yewinî de rîpelê 104. de çar kayî ameyê resimkerdiş. Nê kayî; nimitik, lenglengo, çûnçûwa û xare yê. Resiman de aseno ke kayê nimitikî lajekî û kênekî yewbînan reyde kay kenê, kayê lenglengoyî tena kênekî kay kenê û kayê çûnçûwa û xareyî zî tena lajekî kay kenê.

Unîteya hewtine ya kitabê dîyinî de rîpelê 124. de resimêk ameyo xêzkerdiş û nê resimî de hîrê kênekî lengleng kay kenê. Dîyar o ke kayî her di kitaban de goreyê rolê komelkî, zayendîyê komelkî ameyê resimkerdene. Rolê ke komel qeçkeyî ra kaykerdişî de însanan ser o bar keno nê di kitaban de ameyê domkerdiş û bi nê domkerdişî ameyê xurtkerdiş.

Beşê “Dêki” yê unîteya hewtine ya kitabê dîyinî de çend çibenokî ameyê persayîş. Nê çibenokan ra yew wina ya: “Azan vendeno nîmac nêkeno, cini geno mare nêkeno” (Kd, 130). No çibenok vatişêko zayendperest yanê camêrdperest hewêneno û ney zî bi hawayêko zaf eşkere keno. Nê çibenokî de mesajo zayendperest nimite nîyo. Zaf muhtemel o ke hîşê qeçekan de bêro viraştîş ke camêrdî cinîyan gênê û heqê cinîyan çin o ke camêrdan bigîrê. Camêrdî gênê û cinî nêşkenê vajê ney. Rolê komelî ke cinî nêşkenê vajê nê û camêrdî cinîyan gênê, bi nê çibenokî binhişmendîya qeçekan de awan beno. Kitabê dîyinî de zîwanêko zayendperest ameyo şuxulnayîş.

Her di kitabanê dersan de metnan mîyan de û resiman de cinî û camêrdî bi çî nisbetî ameyê dîyene Tablo 3. de ameyo dîyarkerdiş:

Kurdi 5 Zazaki		Mektebo Miyanin Zazaki Kitabê Musnayîşî	
Kênekî	Lajekî	Kênekî	Lajekî
55	106	95	124

Tablo 3 Metin û resiman de nisbetê asayîş û qiseykerdişê cinî û camêrdan

Kitabê yewinî de 55 nîgarê (figür) cinîyan û 106 nîgarê camêrdan ameyê resimkerdiş. Kitabê dîyinî de 95 nîgarê cinîyan û 124 nîgarê camêrdan ameyê resimkerdiş. Kitabê dîyinî de hûmarê cinîyan zî camêrdan zî goreyê kitabê yewinî

hîna vêşî yê labelê her di kitaban de zî hûmarê camêrdan hûmaranê cinîyan ra vêşêrî yê.

Her di kitabanê dersan de goreyê zayendîyî vilabîyayîşê gure û meslekan Tabloyê 4. de ameyo dîyarkerdiş:

Kurdî 5 Zazakî		Mektebo Miyanin Zazaki Kitabê Musnayîşî	
Kênekî	Lajekî	Kênekî	Lajekî
Wendekar	Wendekar	Wendekar	Wendekar
Hemşîra	Berber	Keyver	Mamoste
Doktor	Doktor	Mamosta	Citkar
	Nanpewj	Doktor	Şiwane
	Wetayê dêsan	Mîmar	Deyîrbaz
	Gîşekar		Nanpewj
	Deyîrbaz		Mişag
	Pêşkêşkarê sîrkî		Asinger
			Solderz
			Necar
3	8	5	10

Tablo 4 Goreyê zayendîyan resim û metnan de vilabîyayîşê gure û meslekan

Her di kitaban de gure û meslekî goreyê cinî û camêrdan ameyî cîgêrayîş. Sey netîce vejîya orte ke kitabê yewinî de cinî 3 gureyê cîyayî kenê labelê camêrdî 8 meslekê cîyayî kenê. Kitabê dîyinî de cinî 5 gureyê cîyayî kenê labelê camêrdî 10 meslekê cîyayî kenê.

Her di kitabanê dersan de zayendîyo ke beşê keyeyî mîyan de aseno Tablo 5. de ameyo diyarkerdiş:

Kurdî 5 Zazakî		Mektebo Miyanin Zazaki Kitabê Musnayîşi		
	Kênekî	Lajekî	Kênekî	Lajekî
Şamî pewtiş	—	—	+	—
Debara keyeyî	+	+	+	+
Spor kerdiş	+	+	+	+
Bîsiklet, erebe ramitiş	—	+	—	+
Mûnayene	—	—	+	—
Perwerde vînayîş	+	+	+	+

Tablo 5 Her di kitabanê dersan de zayendîyo ke beşê keyeyî mîyan de aseno

Zayendîyo ke beşê keyeyî mîyan de aseno seba her di cînsan, her di kitabanê dersan de seyyewbînan nîyo. Kitabê yewinî de pewtişê şamî seba her di cînsan zî nêaseno labelê kitabê dîyinî de cinî şamî pewjenê û camêrdî nêpewjenê. Kitabê yewin de kênekê ke bîsiklet yan zî erebe ramenê nêasenê labelê lajekî bîsiklet û erebe ramenê. Kitabê dîyinî de zî eyinî hawa esto û kênekî erebe nêramenê labelê lajekî erebe ramenê. Kitabê yewinî de mûnayene seba her di cînsan zî nêaseno labelê kitabê dîyinî de cinî mûndîşî kenê û camêrdî nêmûnenê.

Her di kitabanê dersan de zayendîyo komelkî hetê dirûvî ra senîn aseno Tablo 6. de ameyo dîyarkerdiş:

Kurdî 5 Zazakî		Mektebo Miyanin Zazaki Kitabê Musnayîşi		
	Kênekî	Lajekî	Kênekî	Lajekî
Pakî	–	–	+	–
Çîyê xemlî	+	–	+	–
Şuxulnayîşê rengê pembeyî	+	–	+	–
Şuxulnayîşê rengê kewe	+	+	+	+
Poro derg	+	–	+	–
Poro kilm	+	+	+	+
Pantol	+	+	+	+
Sere girewtîş	–	–	+	–

Tablo 6 Hetê dirûvî ra zayendîyo komelkî o yo ke her di kitabanê dersan de aseno.

Metn û resimê her di kitaban ameyî cîgêrayîş seba ke zayendîyê komelkî ke her di kitabanê dersan de ca girewto bêro vînayîş. Kitabê yewinî de kam pakîya keyeyî keno nêaseno labelê kitabê dîyinî de cinî pakiya keyeyî kenê. Kitabê yewinî de û dîyin de lajekan xemlî nêkerdê xo ya û xo nêxemilnayê labelê kênekan xo xemilnayo. Her di kitaban de zî kênekî bi poro kilm asenê labelê lajekî bi poro derg nêasenê. Kitabê yewinî de kênekî bi sere girewte nêameyê resimkerdiş labelê kitabê dîyinî de kênekî bi sere girewte ameyê resimkerdiş. Her di kitaban de zî kênekî bi rengê kewayî ameyê resimkerdiş labelê lajekî bi rengê pembeyî nêameyê resimkerdiş.

Her di kitabanê dersan de zayendîyê komelkî zîwanî mîyan de senîn ameyo şuxulnayîş Tablo 7. de ameyo dîyarkerdiş:

Kurdî 5 Zazakî	Mektebo Miyanin Zazaki Kitabê Musnayîşi
	“Azan vendeno nîmac nêkeno, cini geno mare nêkeno.”
	“Cayê camerdî cor dî beno. Cayê cahili cêr dî beno.”
	“Vatoğ va, vateyanê verinan veramedên. Verinan va, wa vatoği vateyanê ma vaci.”
0	3

Tablo 7 Hetê zîwanî ra zayendîyo komelkî o yo ke her di kitabanê dersan de aseno.

Çeku, cumle, vateyê verênan ê yê ke her di kitaban de estê ameyî analîzkerdene û dîyar bî ke kitabê yewinî de qet qiseyê zayendperest nêasayê labelê kitabê dîyinî de hîrê finî qiseyê zayendperest ameyê şuxulnayîş.

Her di kitabanê dersan de zayendîyê komelkî mekanî mîyan de senîn ameyo şuxulnayîş Tablo 8. de ameyo dîyarkerdîş:

	Kurdî 5 Zazakî		Mektebo Miyanin Zazaki Kitabê Musnayîşi	
	Kênekî	Lajekî	Kênekî	Lajekî
Keye û derûverê keyeyî	10	22	28	26
Wendegêh û derûverê	2	5	9	13

wendegehî				
Teber	21	41	18	33

Tablo 8 Hetê mekanî ra zayendîyo komelkî o yo ke her di kitabanê dersan de aseno.

Her di kitabanê dersan de nisbetê şuxulnayîşê cinî û camêrdî mekanî de Tablo 8. de ameyo analîzkerdiş. Dîyar o ke her di kitabanê dersan de zî lajekî tewr vêşî mekanê teberî de û cinî zî tewr vêşî mekanê zereyî de ameyê xêzkerdiş. Hûmarê cinîyan nê hîrê mekanan de yanê keye, wendegeh û teberî de, her di kitaban de zî goreyê camêrdan kêmi yê.

4. BEŞO ÇARIN

HETÊ ZIWANÎ RA TEHLÎLÊ KITABANÊ DERSAN YÊ KIRMANCKÎ YÊ SINIFA PANCINE

Gramer; hunerê bingeşî yê wendiş, nuştîş, qiseykerdiş û goşdarîkerdişî ra teber, sîstemêko qaydeyan o. Nê huneran zî gêno xo mîyan labelê tena nînan ra awan nêbeno. Taybetmendîyanê bingeşîyan yê ziwani ra yew zî gramer o, goreyê qaydeyan viraştîşê sîstemêkî yo. No sîstemê gramerî, sîstemêko sembolîk o. Çünke kes nêşkeno ziwani tena bi sîstemê qaydeyan û şertan pêname bikero. Ziwani sîstemêko tîmîyanek o, bi aqil û hişî ra girêdaye yo. Gramer, bi metnanê nuşteki reseno qayde û şertê ê ziwani. Bi nê taybetmendîyanê xo gramer, warêkê zanistî yo.

Vengêk yan zî çekuyêk cumle mîyan de çi peywirê xo est ê, gramer bi hawayêko hera nînan etud keno, qeydeyan diyar keno. Musnayîşê gramerî de amanc wendekarî, ziwani bi hawayêko herikbar û tesîrkar bişuxulnê. Coka amancê musnayîşê gramerî no nîyo ke qeydeyan bi hawayêko ezberkî bido musyanîş, amancê musnayîşê gramerî no yo ke; babetê ke ameyê musnayîş, hişê wendekaran de bivurno hunerêkî (Aköz û Bulut, 2010: 1897-1908).

Alfabeya kurdî, hetê Celadet Alî Bedirxanî ra ameya latînîzekerdene. 15ê Gulene ya serra 1932 de kovara *Haware* de herfê latînkî seba kurdî ameyê şuxulnayîş. Şeş bingeşî zî ameyê nuştîş ke wendekarî alfabeya kurdî baş fehm bikerê (Bedirxan, 1932: 3-4). A roje ra heta nika, kurdan na alfabe şuxulnaya û goreyê na alfabe şîyê. Alfabeya ke hetê zaf kurdan ra zafaneyê kitabani de yena şuxulnayîş, tede 31 herfî estê. Herfê na alfabe nê yê: a, b, c, ç, d, e, ê, f, g, h, i, î, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, ş, t, u, û, v, w, x, y, z. Nê herfî bi hawayo gird wina yenê nuştîş: A, B, C, Ç, D, E, Ê, F, G, H, I, Î, J, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, Ş, T, U, Ê, V, W, X, Y, Z. Hetê kurmancan ra na alfabe û nê herfî zafane ameyê qebûlkerdene labelê mîyanê kirmanckî de fikrê cîyayî estê. Tayê kesî nê herfan kêmi vînenê û çend herfanê bînan zî şuxulnenê. 14 kesanê ke kitabê gramerî nuştê nê alfabeyan şuxulnenê (Malmîsanij, 2015: 27).

Nuştox	Hûmara herfan	Herfê cîyayî yê ke ameyê şuxulnayiş
Turan Erdem û Orhan Erdem Gülşat Aygen Sebahattîn Gultekîn Deniz Gündüz Munzur Çem Fahri Pamukçu Çeko	31 31 31 31 31 31 31	
Harun Turgut	34	â, ğ, ı, î, ô, u, û
Ali Ekici	32+4=36	ğ, ı, î, u, û
Zülfü Selcan Hûmarê herfê ke Zülfü Selcan newe şuxulneno cîya yê.	33+2=35 32+6=28	ı, î, u, û, dz (c), ts (ç), X̂, R̂ herfa “J”yî Ẑ herfa J çîna. ı, î, u, û, X̂ ç-ç, h-h, k-k, p-p, r-r, t-t̂ herfa “J”yî Ẑ herfa J çîna.
Terry Lynn Todd	37	T (tayn), S (sî), L̂ (leymin), R (herre), Ğ (werğan), H (heram), ’ {ع}

		29 bêvengî (di hebê ci –w, y- nîmveng ê) + 8 bivengî
Ludwig Paul	37	T, S, L, R, Ğ, ħ, ' {ع} 29 bêvengî (di hebê ci –w, y- nîmveng ê) + 8 bivengî
Abdulaziz Beki	38+Ö+Ü=40	Hemverê ‘eyn {ع}î de “R”ya terse xeyn {غ} ħ {ح} sad {ص} dad {ض} ti {ط} zi {ظ} 31+7=38

Kitabê yewinî de 31 herfî ameyê şuxulnayene, yanî alfabeya ke Celadet Alî Bedirxanî latînzê kerda ameya şuxulnayene. Herfê hurdî; *a, b, c, ç, d, e, ê, f, g, h, i, î, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, ş, t, u, û, v, w, x, y, z* yê. Herfê girdî; *A, B, C, Ç, D, E, Ê, F, G, H, I, Î, J, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, Ş, T, U, Û, V, W, X, Y, Z* yê (Ky, 13).

Kitabê dîyinî de 32 herfî ameyê şuxulnayene. Herfê hurdî; *a, b, c, ç, d, e, ê, f, g, ğ, h, ı, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, ş, t, u, û, v, w, x, y, z* yê. Herfê girdî; *A, B, C, Ç, D, E, Ê, F, G, Ğ, H, I, Î, J, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, Ş, T, U, Û, V, W, X, Y, Z* (Kd, 13). Kitabê dîyinî de herfê “ı”, “i” û “ğ” (hurdî), “T”, “İ” û “Ğ” (girdî), alfabeya kitabê yewine ra cîya yê. “T”ya ke kitabê dîyinî de ameya şuxulnayene, raştê “i”ya ke kitabê yewinî yena, “i”ya ke kitabê dîyinî de ameya şuxulnayene, raştê “İ”ya ke kitabê yewinî yena. “Ğ”ya kitabê dîyinî, kitabê yewinî de çin a.

Cîyabîyayîşê alfabe seba wendekaran û mamostayan dejavantajêk o. Alfabe standard bibîyêne, musayîşê wendekaran do asan bibîyêne. Herfa “ğ”ya ke kitabê dîyinî de ameya şuxulnayîş û alfabe de ameya mojnayîş goreyê fikranê ma vêşî ya. Çünke çekuyê ke bi na herfê dest pê kenê zîwanê kîrmanckî de zaf zaf tay ê. Zîwannas Malmîsanijî nê xisûsî ser o cîgêrayîşêk kerdo. Ey metnanê weşanayîyan

de, herfa “ğ”yî hesibnayê. Goreyê ey, nê di metnan de pêsero 15833 herfî estê û nê herfan ra tena 22 hebê ci bi “ğ”yî dest pê kenê. Nê her di metnan de nîsbetê herfa “ğ”yî goreyê heme herfan % 0,13 yo (Malmîsanij, 2015: 30).

Kitabê dîyînî de herfa “î” ya ke kitabê yewînî, sey “i” ameya şuxulnayiş (Kd, 13). Malmîsanij na cîyayîye de risk vînenê. Goreyê ey, kesê ke wendiş û nuştîş bi tirkî musayê, herfa “i” do sey vengê alfabeya tirkî telafuz bikerê. Labelê nê her di vengî bi eynî hawayî nînê telafuzkerdene (Malmîsanij, 2015: 30). Eynî wezîyet seba herfa “i” ya ke kitabê diyînî de ameya şuxulnayiş zî ravêreno. Vengê “i”ya ke bi alfabeya tirkî ameyê musayiş û vengê “î”ya ke vengê kurdî de yo eynî vengî nîyê. Malmîsanijî seba naye nê nimûneyî dayê (Malmîsanij, 2015: 30):

Herfî	Kirmanckî	Manaya tirkî
1 î →	çila (çila nîya)	çıra
	bize (bize nîya)	keçi
	bin (bin nîya)	Alt

Cîyabîyayîşê herfan ra ata eynî çekuyî û qertafê gramerî zî her di kitabânê dersan de bi hawayêko cîya ameyê nuştîş. Elbet ganî fekê herêmkî bêro pawitiş labelê nê kitabân de zaf zaf cîyayeyî estê. Ma wazenê nê çekuyan ra çend heban tabloya cêr de nîşan bidê:

Kurdî 5 Zazakî	Mektebo Miyanin Zazaki Kitabê Musnayîşî
xo	xu
çarêş	çaryes ¹
-de	-dî ²

¹ Hûmarî her di kitabân de bi temamî yewbînan ra cîya yê. Ma tena yew nimûne nuşt.

² Zaf edatî zî her di kitabân de cîya yê. Sey nimûne; kitabo yewin de “Ma Çolig dî cuyenî”, kitabo dîyîn de “keyeyê ma Dîyarbekir de yo”. Ma tena yew nimûne nuşt.

Dewan de hêgayî û rezî estê.	Dî birayî u dî wayî Remezani estî. ³
Wisarî vaş û vilikî yenê.	Keynayî yenî serê çımeşî.

Tablo 9 Eynî çekuyî û qertafê gramerî zî her di kitabên dersan de bi hawayêko cîya ameyê şuxulnayîş.

Kitabê dîyînî de, zafane fekê Çewlîgî ameyo şuxulnayene. Na rewşe zî rayîrê yewbînan fehmênêkerdîşî akena. Qeçê ke Dêrsim de yê, ê yê ke Sêwregî de yê, ê yê ke cayanê bînan de nê kitabî wanenê, do nê kitabî ra fehm nêkerê. Kitabê ke wendegehan de yenê şuxulnayîş, ganî goreyê yew fekî ney, goreyê standardanê muştêrekan bêrê hadîrekerdene ke qeçê mintiqayê cîya-cîyayî zî kitabî ra fehm bikerê û kitab bireso amancê xo.

³ Zafhûmarbîyayîşê karan zî her di kitabên de cîya ameyo şuxulnayîş.

PEYNÎYE Û PÊŞNÎYAZÎ

Perwerdeyê ziwanê dayîke heqê qeçanê her neteweyî yo. Dayîşê dersê ziwanê dayîke bi hawayêko weçînitî, bêguman kêmi yo. Seba ke ziwanê kirmanckî aver şîro û mîyanê cuya rojane de bêro şuxulnayîş, ganî hetê dewlete ra bi hawayêko resmî her sewîye de heqê perwerdeyê kirmanckî bêro qebulkerdiş û xebatê hîna xurtî bêre kerdiş.

Kitabê ke hetê Wezaretê Perwerdeyî ra dîyayê hadirekerdene û hetê Heyetê Talim û Terbiye ra zî ameyê tesdîqkerdene û hîna zî yenê şuxulnayîş, bi hawayê ewnîyayîşêkî modern amebê hadirekerdene zî seba musnayîşê ziwanê dayîke wayîrê kêmanîyan ê û averşîyayîşê wendekaran de zaf tesîrdar nîyê.

Labelê reyna zî kitabê dersan yê ke hetê Wezaretê Perwerdeyî ra ameyê hadirekerdiş, seba perwerdeyê ziwanê dayîke yê resmî, gamê muhîm ê. Ganî xebatê wîna hîna vêşî bibê û materyalê ke dersan de yenê şuxulnayîş bêre xurtkerdene. Her di kitabê ke ma înan de cîgêrayîşê xo kerd, hetê ziwan û gramerî ra yewbînan nêgînê. Eke tena fekê yew mintîqa bêro şuxulnayîş, o çax problemî vejîyenê. Ganî goreyê tayê standardan kitabî bêre hadirekerdene. Ganî kitabê dersan bi aktîvîteyanê cîya-cîyayan bêre pirkerdene û musayîşê qeçan ser o tesîrdar bibê. Kitabanê dersan de materyalê dîtbarî û eşnawitene (audio visual aids) musayîşî û musnayîşî xurt kenê. Coka perwerdeyî de materyalê ke yenê şuxulnayîş hetê dîtbarî û eşnawitene ra xurt bê, geşbîyayîşê wendekaran rê baş ê. Materyalê ke nê kitaban de ameyê şuxulnayene hetê dîtbarî ra kêmi bê zî estê, labelê hetê eşnawitene ra aktîvîteyî çin ê. Dîyalog û nuştayê ke nê kitaban de ameyê şuxulnayîş, bi kasetan û veng nêameyê xurtkerdiş. Ma eşkenê ney vajê ke; kitabo yewin wendene, nuştene, qiseykerdene û kayan ser o ameyo hadirekerdene. Aktîvîteyê ke kitabê dîyinî de ameyê şuxulnayîş hîna vêşî yê û musayîşê wendekaran ser o hîna bandorker ê. Kitabo dîyin de aktîvîteyê wendiş, goşdarîkerdiş, nuştîş, qiseykerdiş, aktîvîteyê CDye ameyê şuxulnayîş. Resimê ke kitabê yewinî de ameyê xêzkerdiş goreyê resimanê ke kitabê dîyinî de ameyê xêzkerdiş hîna tayn ê û kêmi yê. Her di kitaban de zî hetê gramerî ra xeletî estê û no hawa musayîşê wendekaran de tesîrêko negatîf virazeno. Kitabo yewin zaf finî kewto tekraran û aktîvîte, tema û metnî dewlemend nîyê. Kitabê dîyinî de kêmi bê zî

aktîvîte, tema û metnî goreyê kitabê yewinî vêşî yê. Vateyê verênan, sanikî, fiqrayî, lezvatokî û çiyê sey nînan kitabê yewinî de her unîte de nêameyê vilakerdiş. Kitabê dîyinî de nê cureyî her unîte de ameyê vilakerdiş û şuxulnayîş. Kitabê dîyinî de unsurê yew dînî zaf zaf vêşî ameyê şuxulnayîş û no hawa eşkeno rayîrê cîyakerdişî akerî. Çünke wendekarê ke na derse weçînenê beno ke tewir tewir mezheban ra, dînan ra bibê. Seba ney ganî dînan zîwanî de hende zaf unsurê dînî nêbê, zafbiyayîşê nê unsuran hetê perwerdeyî ra zî çiyêko negatîf o.

Prosesê perwerdeyî de programê dersan zaf muhîm o. Seba ke xebatê prosesê perwerdeyî û viraştişê programê perwerdeyî goreyê raştîya cuye bibê, ganî fealiyetê musnayîşî sinifan de timûtim bêrê etudkerdiş û analîzkerdiş. Goreyê vuryayîşê cuye ganî fealiyetê perwerdeyî ê sinifan de zî bêrê newekerdiş. Nê xususî de bandêrê mamostayan zaf muhîm ê û ganî mamostayî mîyanê prosesê perwerdeyî de aktîf ca bigîrê. Ganî rayîrê wendekaran bêro akerdene ke bieskê xebatanê orjînan bikerê û mîyanê nê prosesî de wendekarî zî rêberîya mamostayan reyde aktîf ca bigîrê.

Goreyê netîceyanê nê cigêrayîşî, figurê cinî û camêrdan ê yê ke nê her di kitabê dersan de ameyê şuxulnayîş, mekanan de, bi rayîrê zîwanî, hetê durûvî ra, hetê karbeşîyê keyeyî ra, goreyê zayendîyê komelkî ameyê awankerdiş. Hûmarê cinî û camêrdan seyyewbînan nîyê û camêrdî cinîyan ra hîna vêşî ameyê resimkerdiş. Cinî tewr vêşî sey mamosta û maye ameyê resimkerdiş. Lajekî bi top, çuwe û ûsn. ameyê dayîş û kênekî zî bi bendik, veyveke ûsn. ameyê resimkerdiş. Teber de camêrdî cinîyan ra hîna vêşî ameyê cadayîş.

Kitabê dîyinî de hem bi rayîrê resiman hem zî bi rayîrê metnan fikirîyayîşê zayendperestî newedîla awan bîyo û rolê ke komelî dayê cinî û camêrdan ser, nê kitabî de ameyê şuxulnayîş. Lajekî palkursîyan ser o ronîşenê û cinî zî erdo ronîşenê yan zî pay ser o vinderde yê. No kitab seba qeçanê 9-10 serreyan ameyo hadirekerdene û qeçê ke nê serran de yê hîna hunerê fikirîyayîşê razberî qezenç nêkerdê û coka zanayîşê ke malbatî ra yan zî wendegehî ra gêne sey zanayîşê raşt û mutleq qebul kenê û no zanayîş hişmendîyê înan de roşeno. Zayendperestî nê kitabî de hem bi hawayêko dîyayîşkî û hem zî bi estanik û vateyê verênan ameyo dayîş. Nê kitabî de zîwanêko zayendperest ameyo şuxulnayîş.

Netîceyê tehlîlkerdişê nê her di kitaban de ame fehmkerdiş ke nîgarê qeçekan û pîlan ê meknan de ameyê resimkerdiş ke goreyê qalibanê zayendîyê komelkî ameyê awankerdiş. Qeçekî û pîlî reyna goreyê qalibanê zayendîyê komelkî, yewbînan reyde ameyê cadayîş û qeçekî û pîlî bi faelîyetanê goreyê zayendîyê komelkî ameyê beşkerdiş. Ame dîyayîş ke kênekî goreyê lajekan hîna tena ameyê resimkerdiş û berpirsiyarîyê mayebîyayîşî zaf finî ameyo dûpatkerdiş. Ame tespîtkerdiş ke karbeşîyo keyeyî mîyan de reyna goreyê zayendîyê komelkî ameyo domkerdiş. Hem metnan mîyan de û hem zî resiman de lajekî hîna aktîfî yê û kênekî passîf ameyê mojnayîş.

Seba nê probleman;

Prosesê musnayîşê ziwanê dayîke de seba ke hunerê qalkerdiş û fehmkerdişî qeçekan de aver şîrê, ganî taybetmendîyê averşîyayîşê wendekaran bêrê zanayîş û metnê ke do bêrê weçînayîş ganî goreyê taybetmendîyanê serranê qeçekan bêrê weçînayîş.

Ganî her metn amancanê ke hedef kenê xo mîyan de bihewênê. Ganî bêro zanayîş ke metnê ke yenê weçînayîş averşîyayîşê hîşkî (tr. bilişsel) û cematkî (tr. sosyal) ê wendekaran ser o zaf tesîrdar ê û coka ganî metnî goreyê averşîyayîşê hîşkî û cematkî ê wendekaran bêrê nuştîş.

Ganî metnê dîyayîşkî destek bidê hewcedarîyê wendekaran û hewcedarîyê musayîşî wendekaran de tetmîn bikerê.

Metnê kîtabanê dersan, zafane edebîyatê qeçekan ra bêrê weçînayîş hîna vêşî tesîrdar benê. Ganî metnî goreyê edebîyatê qeçekan bêrê weçînayîş û bawerîya wendekaran bîyarê.

Ganî metnê nuşteki wendekaran de hunero ziwankî aver bero û hedef bikero ke wendekarî bieşkê bi ziwanê xo yê dayîke fehm bikerê û qisey bikerê.

Ganî gramer bêro rastkerdene û standartkerdene. Tena fekê herêmekî nêro şuxulnayîş û fekê herêmanê bînan zî bêro xurtkerdiş.

Ganî mamosta, musnayîşê gramerî sey dersêka cîya nêvîno. Ganî gramerê Kirmanckî, huneranê wendiş, nuştîş, qiseykerdiş, goşdarîkerdişî mîyan de bi hawayêko yewbîyaye bêro erjnayîş. Ganî gramer bi nê huneran reyde bêro musnayîş.

Ganî kîtabê dersan xo mîyan de şîiran zî bihewênê û wendekarî nê serran de şîire zî bişinasnê.

Ganî metnî goreyê edebîyatê cîhanê bêrê weçînayîş ke wendekarî edebîyatê cîhanî zî bişinasnê.

Ganî musnayîşê ziwanê Kirmanckî de kayî hîna vêşî ca bigîrê. Wendekarî kayan mîyan de û embazanê xo reyde ziwanê Kirmanckî aver bero tesîrê xo do hîna vêşî estibo.

Seba ke dersa ziwanê Kirmanckî wendekaran bi heyecan bikero û balê wendekaran bianco xo, ganî materyalê cîya-cîyayî na derse de bêrê şuxulnayîş.

Ganî wendekarî na derse de her tim aktîf bê û bieşkê musayîşanê xo tetbîq bikerê.

Ganî metnê kîtabanê dersan, fikrê seyyewbînanbîyayîşê zayendîyê komelkî wendekaran de awan bikero. Wendekaran nê xususî ser o hişyar bikero.

Ganî kitabê dersan elemananê yew dînî hende vêjî xo mîyan de nêdê hewênayîş û dînanê bînan rê zî rêz bigîrê. Çünke a soxîn kitabê dersa ziwanê kurdkî kitabê dersa dînî nîyê, kitabê musayîşê ziwanê dayîke yê û coka ganî nê taybetmentîyê xo, xo vîr ra nêkerê.

Ganî metnê dîyayîşkîyan de resimê cinî û camêrdan, kênek û lajekan hendê yewbînan bêrê dayîş. Ganî yew yewî ra vêşî û kêmkî nêbê.

Ganî gure û meslekî goreyê seyyewbînannêbîyayîşê zayendîyê komelkî cinî û camêrdan ser o nêro barkerdiş.

Ganî kitabê dersan seyyewbînanbîyayîşê zayendîyê komelkî awan bikerê û rol û qaydeyê komelkî wendekaran ser o ferz nêkerê. Coka lazim o hem mamostayî

hem wendekarî û hem zî malbatî zayendîyê komelkî ra haydar bibê. Seba hînkardişê komelî ganî wendegehan de dersêka cîya bi nameyê zayendîyê komelkî bêro dayîş.

ÇİMEYÎ

a) Kîtabî

Alan, A. (2017). *Hetawî Kurd 1913-1914*. İstanbul: Avesta Yayınları.

Akin, S. (2013). *Lêkolînên Zimannasiya Kurdî*. İstanbul: Avesta Yayınları.

Akyüz, Y. (2015). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Aşıcı, M. (2005). *Öğrenme Anlayışlarının Işığında Ders Kitabı Hazırlama-Türkçe Örneği*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Başaran, İ. E. (1991). *Eğitime Giriş*. Ankara: Kadioğlu Matbaası.

Bilgin, N. (2000). *İçerik Analizi*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Binbaşioğlu, C. (1988). *Eğitime Giriş*, Ankara: Binbaşioğlu Yayınevi.

Bozarslan M. E. (Ed.) (1991). *Kürdistan Gazetesi (1898-1902)*. Uppsala: Deng Yayınevi.

Dökmen, Z. (2004). *Toplumsal cinsiyet, sosyal psikolojik açıklamalar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Dökmen, Z. Y. (2004). Cinsiyet kalıp yargılarının ve cinsiyet rollerinin sonuçları. Toplumsal cinsiyet. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Ertürk, S. (2016). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Edge Akademi Yayıncılık.

Fidan, N. (1977). *Eğitimde Yeni Kavramlar ve İlkeler*. Ankara: Rehber Yayınevi.

Helvacıoğlu, F. (1996). *Ders kitaplarında cinsiyetçilik*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Say, A. (1999). *Müzik Tarihi*. İstanbul: Pan Yayınları.

Kılıç, A. ve Seven, S. (2007). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelenmesi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- Kökdemir, D. ve Demirutku, K. (2000). *Akademik Yazım Kuralları Kitapçığı*. Ankara: Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Kutlay, N. (2014). *Osmanlı'dan Günümüze Kürtler*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Malmîsanij, M. (2002). *Kürt Talebe-Hevi Cemiyeti: İlk Legal Kürt Öğrenci Derneği*. İstanbul: Avesta Yayınları.
- Malmîsanij, M. (2015). *Kurmancca ile Karşılaştırmalı Kirmancca (Zazaca) Dilbilgisi*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî.
- Osmanağaoğlu, H. (2015). *Feminizm Kitabı*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Özcan, A. (2013). *İmparatorluk Çökerken Yeni bir Ulus Tahayyülü: Kürt Milliyetçiliğinin Yayın Organı Jin (1918-1919)*. Ankara: Lotus Yayınları.
- Pehlivan, A., İ. Seçkin Aydın. (2014). *Türkçe Öğretiminde Materyal Kullanımı*. İzmir: Dinazor Kitabevi.
- San Bayhan, P. û Artan, İ. (2011). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Saylan, N. (2007). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sayılan, F. (2012). *Toplumsal cinsiyet ve eğitim*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Sever, S. (2011). *Türkçe Öğretim ve Tam Öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sever, S., Z. Kaya û C. Aslan (2006). *Etkinliklerle Türkçe Öğretimi*. İstanbul: Morpa Yayınları.
- Şimşek H. (2000). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Tan, M. (2000). *Eğitimde kadın erkek eşitliği ve Türkiye gerçeği, kadın erkek eşitliğine doğru yürüyüş. Eğitim, Çalışma yaşamı ve siyaset*. Ankara: TÜSİAD Yayınları.

Ünalın Ş. (2005). Dil Ve Kùltür, (3. Baskı), Ankara: Nobel Yayınları.

Varol, M., İ. Dağılma, B. Gökalp, A. Karabeyeser, N. Kayğısız, M. Kaya û M. Bayram. (2017). *Kurdî 5 Zazakî*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Yıldırım, A. (2011). *Eleştirel Pedagoji*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Yıldırım, K., A. Adak, H. Acar, Z. Ergün, İ. Bingöl û R. Pertev (2015). *Mektebo Miyanin Zazaki Kitabê Musnayişî*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Yıldız, C. (2003). *Türkçe Öğretiminde Alternatif Yöntemler*. Ankara: Anı Yayıncılık.

b) Kîtabê Açarnayeyî

Connell, R.W. (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar: Toplum, kişi ve cinsel politika*. C. Soydemir (çev). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Harvey, D. (1999). *Müzik Tarihi*. A. Coşkun (çev). İstanbul: Pan Yayınları.

Millett, K. (2011). *Cinsel Politika (Sexual Politics)*. S. Selvi (çev). İstanbul: Payel Yayınevi.

Tyler, R. W. (2014). *Eğitim Programının ve Öğretimin Temel İlkeleri*. E. Rüzgar (çev). Ankara: Pegem Akademi.

c) Maqaleyê Kovaran

Aksan, D. (2009). “Ana dili”, *Türk Dili*. (31), r. 423-434.

Aköz, Y. û Bulut, P. (2010). “İlköğretim 5. Sınıf Türkçe Dersi Öğrenci Çalışma Kitaplarında Yer Alan Dil Bilgisi Etkinliklerinin İncelenmesi”. *Education Sciences*, 5(4), 1897-1908.

Asan, Hatice T. (2010). “Ders kitaplarında cinsiyetçilik ve öğretmenlerin cinsiyetçilik algılarının saptanması”. *Fe Dergisi: Feminist Eleştiri*, 2(2), Ankara 2010, s. 66-74.

- Başar, K. (2014). “Farklı Yönleri İle Cinsel Kimlik: Bedensel Cinsiyet, Cinsiyet Kimliği, Cinsiyet Rolü Ve Cinsel Yönelim”. *Toplum Ve Hekim Dergisi*, 4(29). Ankara, s. 245-251.
- Bedirxan, C.A. (1932). “Elfabêya Qurdî”. *Hawar*. (1). Şam, s. 3-4.
- Çiftçi, M. (1998). “Türkçe Öğretiminde Temel İlkeler”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1). Afyon, s. 59.
- Çiltaş, A. û Akıllı, M. (2011). “Öğretmenlerin pedagojik yeterlilikleri”. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (4). Burdur, s. 102.
- Çubukçu, H. & Sivaslıgil, P. (2007). “İngilizce Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(34). Adana, s. 25-32.
- Esen, Y. & Bağlı, M. T. (2002). “İlköğretim Ders Kitaplarındaki Kadın ve Erkek Resimlerine İlişkin Bir İnceleme”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35(1-2). Ankara, s. 143-154.
- Gümüšoğlu, F. (2008). “Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet”. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 2(4). Ankara, s. 57.
- Kaypak, Ş. (2014). “Toplumsal cinsiyet bakış açısından kente bakmak”. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(1). Niğde, s. 344-357.
- Kırbaşoğlu, L.K.& Eyüp, B. (2011). “İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Ortaya Çıkan Cinsiyet Rollerine Üzerine Bir İnceleme”. *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(3). Ordu, s. 129-148.
- Maya, İ. (2013). “Türk Eğitim Sistemindeki Cinsiyet Eşitsizliklerinin AB Ülkeleri ile Karşılaştırılması”. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 38(168). Ankara, s. 69-84.
- Özaydınlık, K. (2014). “Toplumsal cinsiyet temelinde Türkiye’de kadın ve eğitim”. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (33). Ankara, s. 93-112.
- Özkan, R. (2013). “İlköğretim ders kitaplarında kadın figürü”. *International Journal of Social Science*, 6 (5), Ankara, s. 617-631.

Satılmış, S. (2019). “5. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (20). Eskişehir, s. 12-28.

d) Maqaleyê Kovaranê Elektronîkan

Issı, M. (2013). “Kürt Basını ve Kürdistan Gazetesi (1898-1902)”. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, (9). İstanbul, s. 127-147
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/116013> (resayış: 20.06.2020)

Yaylı D., & Çınar, E. K. (2014). “Ortaokul Türkçe Ders Kitapları Görsellerinde Toplumsal Cinsiyet”. *Electronic Turkish Studies*, 9 (5). Üsküp. s. 2076-2096.
http://www.turkishstudies.net/turkishstudies?mod=makale_tr_ozet&makale_id=17650 (resayış: 20.06.2020)

e) Tezê Çapnêbîyayeyî

Aktaş, G. (2011). *Farklı sosyoekonomik ve kültürel özelliklere sahip ailelerde kız çocuklarına ilişkin aile içi kültürel tanımlamalar*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: HÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çiftçi, A. (2008). *İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin kadınlık ve erkeklik rollerini algılayış biçimleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: UÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Durmuşçelebi, M. (2007). *Türkiye ve Almanya’da İlköğretimde Anadili Öğretimi - Eğitim Programları ve Ders Kitapları Açısından Bir Karşılaştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: AÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Esen Sevrge, Y. (1998). *Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik (İlköğretim Ders Kitapları Üzerinde Yapılmış Bir İçerik Çözümlemesi)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: AÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kalıpcı, G. (2008). *İlköğretim 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarına Göre Yazılmış 4.ve 5. Sınıf Ders Kitaplarının Öğrenme Anlayışları, İçerik ve Kullanılabilirlik Açılarından Karşılaştırılması*.

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: MÜ. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Kulantaş, N. (2007). *4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılan Öğrenci Ders ve Çalışma Kitapları ile Öğretmen Kılavuz Kitaplarının Öğretmen, Öğrenci ve Veli Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: GÜ. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Öztürk, S. (2012). *Kadın/erkek olma süreçleri ile ilgili yaklaşımlar: İstanbul Anadolu yakasında bulunan ve farklı özelliklere sahip liselerde yapılan niteliksel çalışma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: MÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Topal, Ö. (2012). *Toplumsal cinsiyetin inşası: 7-12 yaş grubu örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: KTÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Üstünipek, M. (1988). *Cumhuriyet'ten Günümüze Türkiye'de Sanat Yapıtı Piyasası*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: MSÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yorgancı, F. (2008). *İlköğretim ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rollerinin inşası*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon: KÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

T.C.

Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü

Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**BEŞİNCİ SINIF ZAZACA DERS
KİTAPLARININ PEDAGOJİK,
TOPLUMSAL CİNSİYET VE DİLSEL
AÇIDAN İNCELENMESİ**

RONYA İLBASMIŞ

17711008

Danışman

Doç. Dr. İLYAS AKMAN

Mardin 2020